

הפלטפורמה
איגוד האמנים

אמנות ציבורית בשטראל

הצעה להסדרת התחום בחקיקה

© כל הזכויות שמורות לאיגוד האמנים הפלסטיים (ע"ר)
יולי 2020

עריכה: יוני רז פורטוגלי
אוצרת מלווה: עדי אנגלמן
עיצוב: אביב ליכטר
עריכת דימויים: נטלי אילון

תודת איגוד האמנים הפלסטיים נתונה לארכיון מיכאל לוי, על הדימויים המופיעים בחוברת.

לעו"ד נורית אשר פניג, על ניסוח הצעת החוק.

לועדה המייעצת של האיגוד בנושא פיסול ציבורי: פרופ' מיכאל לוי, נועה קרוון-כהן, ורדית גרוס, אודי אדלמן, רון ארד ואדר' אמנון רכטר.

לגזברית האיגוד ורדה גבעולי.

למזכירת האיגוד אורלי אדלביץ', לקודמתה בתפקיד, תמוז בינשטוק, ולחברות הוועד המנהל של האיגוד ורוניק ענבר ועדן בנט על העזרה בהפקת החוברת.

ל"ארטפורט" ולמכון לנוכחות ציבורית במרכז לאמנות דיגיטלית חולון, על שיתוף הפעולה בהפקת המחקר "פיסול במרחב הציבורי בישראל – סקירה, מדיניות והמלצות".

לדוריס ארקין, דוד זונדלביץ ו"עמותת בסיס", ולהילה כהן שניידרמן על ההערות הטובות. תודה גם למעיין נבו ולצלילית בן נבט מעיריית תל אביב-יפו על הסיוע במחקר זה.

החוברת הופקה בתמיכת מועצת הפיס לתרבות לאמנות.

על הכריכה: דני קרוון, אנדרטת הנגב, 1963-1968, באר שבע. צילום: Anne Tamisier

4
הקדמה

6
למה חשוב להחזיר את
האמנים לאמנות הציבורית?
ד"ר שחר פרדי כסלו

מחקרים

24
איך בוחרים ומממנים אמנות ציבורית
במדינות המתקדמות בעולם?
חמדת כסלו

34
איך בוחרים כיום אמנות ציבורית בישראל,
ולמה זה חייב להשתנות?
יוליה פורשיק

הצעה להסדרת התחום בחקיקה

48
מה אפשר לעשות? הצעת חוק להסדרת
תחום האמנות במרחב הציבורי בישראל.
איגוד האמנים הפלסטיים

56
מבחר עבודות פיסול ציבורי
מתוך ארכיון מיכאל לוי.

נספחים

72
איך עושים זאת נכון? סקירת חוקי
"אחוז למען האמנות" ברחבי העולם.
מרכז המחקר והמידע של הכנסת

82
איך לייבא את "אחוז למען האמנות" לישראל?
לקראת האתגרים הצפויים.
מרכז המחקר והמידע של הכנסת

89
מדוע אין אמנות ציבורית חדשה
בתל אביב-יפו?
על עתירת ארגון הקבלנים

כיום, מוקמים מדי שנה בערי ארצנו עשרות רבות של פסלים ציבוריים. באופן אבסורדי, את מרבית הפסלים האלה לא מקימים אמנים מקצועיים. מיטב האמנים המקומיים, אלו שלמדו אמנות במוסדות להשכלה גבוהה, ומלמדים בהם; אמנים שמרכולתם מוצגת במוזיאונינו, שקוטפים את פרסינו, דווקא את עבודתם של אלה אי אפשר למצוא במרחב הציבורי.

מדוע זה קורה? משום שתהליכי הבחירה של אמנות במרחב הציבורי אינם מוסדרים. על הנושא אין בקרה: לא בקרה על תהליכי ההחלטה, ולא בקרת איכות. כך יוצא שתקציבים אדירים, גדולים יותר מהתקציב הכולל המוקדש לאמנות באופן כללי, מגיעים לידיים חובבניות, ולחברות מסחריות שמש־ווקות תוצרת סינית באמצעות קטלוג.

להחלטות האלה, הפוגעות במרחב הציבורי בערי ישראל, יש לפעמים גם השלכות כלכליות כבדות משקל: בקרית גת, כפי שתקראו באחד המחקרים בחוברת זו, פסלים חובבניים שהוזמנו על ידי העירייה הוסרו לאחרונה, בעלות גבוהה.

בחוברת זו אנחנו מבקשים לספק למקבלי ההחלטות מאגר מידע נח וכלים להסדרת תחום הפיסול הציבורי בישראל, ולהראות כי אמנות במרחב הציבורי יכולה לעשות הרבה יותר מלקשט כיכרות בסוסים מכונפים. היא יכולה להיות שותפה פעילה בתכנון עירוני, בהתחדשות עירונית, בעיצוב זהות אזורית,

ואפילו לתרום לרווחת הציבור: כפי שתקראו באחד המחקרים בחוברת, בפינלנד הפיסול במרחב הציבורי חוסה בחלקו תחת משרד הבריאות, מתוך ההנחה שעיצוב וטיוב המרחב משחק תפקיד בבריאות הנפשית של התושבים.

בליבה של החוברת שלושה מסמכים שהעמיד האיגוד בשנים האחרונות: הראשון הוא מחקר שמנסה להבין את אופני קבלת ההחלטות בנושא בישראל, נכון לשנת 2017. השני הוא סקירה השוואתית של מודלים מהעולם, בכל הנוגע למימון אמנות במרחב הציבורי וקבלת החלטות בעניינה. המסמך השלישי הוא גולת הכותרת: הצעה לחוק שאמור להסדיר את אופני קבלת ההחלטות בכל הנוגע לאמנות במרחב הציבורי.

בחלקה השני של החוברת מופעים שלושה נספחים המתעדים נסיונות קודמים להסדיר את התחום בישראל: שני מחקרים מאת מרכז המחקר והמידע של הכנסת (אחד מהם, משנת 2014, יצא לדרך בעקבות יוזמה של האיגוד, ובליוויו) וכן דיון משפטי תקדימי בניסיון של עיריית תל אביב לחייב קבלנים להפריש אחוז אחד מתקציבי הבניה לטובת אמנות ציבורית, באמצעות תקנה עירונית.

אנו מאמינים כי רגולציה פשוטה ולא אגרסיבית תחולל פלאים. היא תשיב את האמנים המקצועיים אל המרחב הציבורי בישראל, ותחייא את תחום האמנות הישראלית בעזרת תקציבי האמנות במרחב הציבורי.

למה חשוב להחזיר את האמנים לאמנות הציבורית? ד"ר שחר פרדי כסלו

יו"ר איגוד האמנים הפלסטיים

עבודתם של אלה אי אפשר למצוא במרחב הציבורי. יפתח הקורא רשימת אמנים שהציגו בשנים האחרונות באחד מהמוזיאונים הגדיר לים בישראל ויווכח בעצמו מיד: כמעט אף אחד מהם לא הציב יצירה ברחוב או עבר עם מועצה מקומית.

שלישית, תהליכי הבחירה של אמנות במרחב הציבורי אינם מוסריים. על הנושא אין בקרה: לא בקרה על תהליכי ההחלטה, ולא בקרת איכות. **כל מועצה מקומית ממציאה לעצמה את הפרוצדורה, וזאת במקרים המעטים שבהם מתקיימת בכלל פרוצדורה: בגדול, איש הישר בעיניו יעשה.** יש ערים שמנסות למנות ועדה שתקבל החלטות, ומשתדלות שבועדה הזו יישב גם מישור שקשור לאמנות. ברוב הערים זה לא המצב: ההחלטות מתקבלות בדרכים לא ברורות, במסדרונות מחלקת שפי"ע או בלשכת ראש העיר. לא נחקקה חקיקה, לא התפתחה רגולציה ולא קיים גוף מפקח. בכל שנותני כאמן לא ראיתי מכרז על פסל במרחב הציבורי ולו פעם אחת. מבחינת ההתינהלות הציבורית, מדובר במערב פרוץ.

רביעית, פסלים במרחב הציבורי הם לא עסק זול. מה זאת אומרת "לא זול"? למרות שאין מחיר אחיד, כל פסל כזה עולה מאות אלפי שקלים. בצד התחתון של הסולם אפשר למצוא פסלים ב־300,000

החוברת שלפניכם היא פרי עבודה מאומצת של איגוד האמנים הפלסטיים, בת כמה שנים, בניסיון להוביל להסדרת תחום האמנות הציבורית בישראל. ניסינו להבין איך נבחרים פסלים במרחב הציבורי בישראל, ואיך ראוי שהם יבחרו. רצינו להבין את הנתק שהתפתח בין אמנים פעילים לבין המרחב הציבורי, את הפקרתו של המרחב הציבורי לידיים חובבניות, ואת הדרכים האפשריות לגישור על הפער הזה. בתור הקדמה אנסה לענות על השאלה — למה זה חשוב?

ובכן, העובדות: ראשית, בישראל מוצבת מדי שנה כמות נאה של פסלים במרחב הציבורי. מספרים מדויקים אין בנמצא, וניסיונות של האיגוד לברר כמויות עם מועצות מקומיות העלו חרס: לא מתקיים מעקב מסודר בשאלה הזו, ולכן ניתן רק לשער. השערתנו היא שמדי שנה מוצבים בסביבות מאה פסלים חדשים ברחבי הארץ — בכיכרות, במעגלי תנועה, ברחוב, בפארקים.

שנית, את מרבית הפסלים האלה לא מקימים אמנים מקצועיים. הביטוי "אמן מקצועי" הוא עמום והשימוש בו עלול להכניס אותי לאזורי בוץ של הגדרות מדירות, שמהם קשה לצאת נקי. **ובכל זאת אפשר לומר, שאמנים שלמדו במוסדותינו הגבוהים ומלמדים בהם, אמנים שמרכולתם מוצגת במוזיאונים, שקוטפים את פרסינו — את**

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

שקלים. בצד העליון, באזורי ה־700,000 ש. יש פסלים שעלו פחות ויש פסלים שעלו יותר, אבל זה סדר הגודל. אם פסל ממוצע עולה חצי מיליון ש, ואם מדי שנה מוקמים מאה פסלים בקירוב, יוצא **שבכל שנה משקיעה המדינה כ־50 מיליון שקלים באמנות במרחב הציבורי**. על המספר הזה צריך לחזור: חמישים מיליון שקלים של כספי מיסים מסתובבים להם במרחב הציבורי, ללא פיקוח או מעקב. המדינה כוללת, ודאי, כל מיני כיסים של אי־סדר ותקציבים רופפים: אך לא מן הנמנע שזהו כיס אי־הסדר השמן מכולם.

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

מדי שנה מוצבים בסביבות מאה פסלים חדשים ברחבי הארץ – בכיכרות, במעגלי תנועה, ברחוב, בפארקים. את מרבית הפסלים האלה לא מקימים אמנים מקצועיים.

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

חמישית, האמנות בישראל סובלת מתת־תקצוב. **תקנת האמנות הפלסטית של משרד התרבות מחלקת מדי שנה באזור השישה מיליון שקלים**. זה הכסף שמחזיק את הגלריות הציבוריות בישראל, את פרסי האמנות, את נציגות ישראל בביאנלה לאמנות בונציה ואת "הפרויקטים המיוחדים" בתמיכת המדינה. אלפי אמנים מתקוששים סביב ששת מיליוני השקלים האלה. לשם השוואה, תקנת האופרה במשרד התרבות מתוקצבת ב־21 מיליוני שקלים. פי שלושה וחצי. לשם היושרה צריך להודות שהנתון הזה רב־משמעי: משרד התר־בות מתקצב בנפרד את המוזיאונים, וגם כסף מוניציפלי מוצא דרכו אל האמנות דרך המוסדות העירוניים. אבל כך או כך, השורה התחתונה בטבלאות האקסל צנומה ועגמומית. וזו השורה התחתונה לענייננו: **התקציב הציבורי המוקדש לאמנות במרחב הציבורי גדול יותר מהתקציב המוקדש לאמנות באופן כללי**.

שישית, קשה להתפרנס מאמנות בישראל. "קשה" זה אנדרסטייטמנט קומי, בסגנון בריטי: נכון יותר יהיה לקבוע **שאי אפשר** להתפרנס מאמנות בישראל, ושאת מספר האמנים שמצליחים להתקיים כאן מאמנות יכול קורא שורות אלה לספור באצבעותיו (יתכן שיוזדקק גם לכמה מאצבעות הרגליים).

אז אם לא מאמנות, ממה מתפרנסים אמנים? מעבודות מזדמנות. מיעוט גאה ששפר עליו מזלו מלמד במוסדות האקדמיים; אחרים מעבירים חוגים וסדנאות, מציעים את שירותיהם כבעלי מלאכה, מנסים כוחם בעיצוב, וכן הלאה. כל מי שמנסה להתקיים מאמנות או מסביבתה, מתקיים בדוחק. בהעדר שכר־אמן ובהעדר שוק אמנות משמעותי, כמעט כל העוסקים במלאכה עוסקים בה לשם־שמיים. והנה, מתברר שלצד האמנים הנאבקים על קיומם זורמים עשרות

מיליוני שקלים של כסף ציבורי המיועד לאמנות (במרחב הציבורי): עשרות מיליוני שקלים, ואף לא אחד מהם מוצא דרכו אל האמנים.

הנקודה השביעית מחזירה אותנו אל הפסלים עצמם: בהעדר תהליכים מסודרים של קבלת החלטות, רוב הבחירות שמתקבלות אינן מוצלחות. זו סוגיה רגישה ויש להתנסח בעניינה ברגישות. אז **בעדינות המתבקשת אפשר לקבוע, שמרבית הפסלים שהוצבו ברחובות ישראל בעשורים האחרונים — מכוערים**. מגורות ברזל, עפרונות ענק, פסלי יונים ועצי תפוז, כדורי גלובוס והפשטות גנריות. לא דרושה אנינות מיוחדת: כל חובב אמנות ימהר לקבוע כי מדובר בדקורציות חסרות משקל, ובדרך כלל גם סרות טעם. הפסלים הללו פוגעים במרחב הציבורי באופן ארוך טווח: כל דמות פיברגלס צבעונית שמונחת בכיכר תישאר שם שנים ארוכות, הרבה אחרי שהפקיד העירוני האחראי להצבתה ימשיך הלאה לעמדה אחרת. להחלטות האלה יש לפעמים גם השלכות כלכליות: בקרית גת, כפי שתקראו באחד המחקרים בחוברת זו, פסלים חובבניים שהוזמנו על ידי העירייה הוסרו לאחרונה, בעלות גבוהה. מי אמון על יצירת המפגעים הצבעוניים הללו? פִּסלים חובבים, תושבי האזור, חברות

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

בכל שנה משקיעה המדינה כ־50 מיליון שקלים באמנות במרחב הציבורי. על המספר הזה צריך לחזור: חמישים מיליון שקלים של כספי מיסים מסתובבים להם במרחב הציבורי, ללא פיקוח או מעקב.

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

מסחריות שמשווקות תוצרת סינית באמצעות קטלוג; ולעיתים גם מעגל סגור של פסלי חוצות, המציעים את מרכולתם לעיריות באמצעות מתווכים. המצב הקיים מזיק לציבור גדול של אמנים מקצועיים, אך הוא מוזיק עוד יותר למרחב הציבורי, שהולך ומתמלא במפגעי חובבים.

הנקודה השמינית, והאחרונה, היא שאפשר אחרת. אפשר אחרת גם מבחינת האמנות, וגם מבחינת המנהל הציבורי.

אמנות תחילה: אמנות במרחב הציבורי יכולה לעשות הרבה יותר מלקשט כיכרות בסוסים מכונפים. היא יכולה להיות שותפה פעילה בתכנון עירוני, בהתחדשות עירונית, בעיצוב זהות אזורית, ב"יצירת מקום" (פלייסמייקינג, כפי שקוראים לזה בעולמות העיצוב העירוני). היא יכולה לתרום לחינוך האסתטי של הציבור: לאתגר את החשיבה ולעדן את החך. במידת מה אמנות במרחב הציבורי יכולה אפילו לתרום לרווחת הציבור.

המצב הקיים מזיק לציבור גדול של אמנים מקצועיים, אך הוא מזיק עוד יותר למרחב הציבורי, שהולך ומתמלא במפגעי חובבים.

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

כפי שתקראו בחוברת זו, בפינלנד הפיסול במרחב הציבורי חוסה בחלקו תחת משרד הבריאות, מתוך ההנחה שעיצוב וטיוב המרחב משחק תפקיד בבריאות הנפשית של התושבים. אבל כל זה לא יכול לקרות כל עוד האמנות הציבורית מופקעת מידי אמנים ומופקדת בידיים חובבניות.

מנהל ציבורי תקין יכול להחזיר את האמנים המקצועיים לאמנות הציבורית — וזו הנקודה השניה. המצב הקיים לא סביר מבחינה ציבורית: כסף ציבורי בהיקף לא מבוטל מסתובב ללא בקרה, והתר־צאה עקומה מכל בחינה. אפשר להסדיר זאת: אפשר להגדיר את אופני קבלת החלטות, לייצר אמצעי בקרה ולנסח מדיניות במטרה לעודד שילוב אמנות במרחב הציבורי. הסדרה כזו תיתן מענה לשלושה אינטרסים ציבוריים במכה אחת: ראשית, היא תועיל למרחב העירוני עצמו, בכך שתעצור את המשך התפשטות פסלי החובבים הדלילים, ותעודד שילוב של אמנות ממש; שנית, היא תייצר שקיפות באשר לקבלת החלטות הנוגעות לכספי ציבור; ולבסוף, היא תזרים כסף אל האמנות ותאפשר לאמנים מקצועיים להתפרנס מיצירתם (ובאשר המדינה מעוניינת לקיים תרבות מקומית, הרי שגם זה אינטרס ציבורי מובהק). וכדאי להוסיף: את כל זה אפשר לעשות ללא תקציב נוסף, אלא רק באמצעות רגולציה, ואפילו לא רגולציה סבוכה במיוחד. בשל הצטלבות האינטרסים החריגה הזו, זהו מאבק ללא אויבים: להוציא כמה פסלים חובבים, אני לא רואה מי יתנגד להסדרה כזו, שכל כולה תועלת לציבור.

אפשר להסדיר זאת: אפשר להגדיר את אופני קבלת החלטות, לייצר אמצעי בקרה ולנסח מדיניות במטרה לעודד שילוב אמנות במרחב הציבורי.

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

זה מה שהחוברת הזו מציעה לעשות. מקבלי ההחלטות ימצאו בה מאגר מידע נח בכל הנוגע למדיניות האמנות במרחב הציבורי. בליבה שלושה מסמכים שהעמיד האיגוד בשנים האחרונות: הראשון הוא מחקר שמנסה להבין את אופני קבלת ההחלטות בנושא בישראל, נכון לשנת 2017. השני הוא סקירה השוואתית של מודלים מהעולם, בכל הנוגע למימון אמנות במרחב הציבורי וקבלת החלטות בעניינה. המסמך השלישי הוא גולת הכותרת: הצעה לחוק שאמור להסדיר את אופני קבלת ההחלטות בכל הנוגע לאמנות במרחב הציבורי.

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

בחלקה השני של החוברת מופיעים שלושה נספחים המתעדים נסיונות קודמים להסדיר את התחום בישראל: שני מחקרים מאת מרכז המחקר והמידע של הכנסת (אחד מהם, משנת 2014, יצא לדרך בעקבות יוזמה של האיגוד, ובליווי), וכן דיון משפטי תקדימי בניסיון של עיריית תל אביב לחייב קבלנים להפריש אחוז אחד מתקציבי הבניה לטובת אמנות ציבורית, באמצעות תקנה עירונית.

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

אחזור, לסיכום, על עיקרי הדברים: האמנות במרחב הציבורי בישראל התנתקה משרדה האמנות המקומי, ואמנים מקצועיים לא פעילים בה. התפתחות זו מצערת פעמיים: בעקבותיה, מופקר המרחב הציבורי לידיים חובבניות, ובמקביל האמנים מתקשים להתפרנס. שוק האמנות במרחב הציבורי אינו קטן, ומגלגל עשרות מיליוני שקלים בשנה — יותר, ככל הנראה, מהסכומים שמגלגל שוק האמ־נות עצמו. קשה לראות את שני העולמות מתאחים ללא התערבות של המדינה; אבל רגולציה פשוטה, לא אגרסיבית, תחולל פלאים. היא תשיב את האמנים המקצועיים אל המרחב הציבורי, ותזרים את תקציבי האמנות במרחב הציבורי אל האמנים.

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

פסל של אברהם מלמן, הממוקם ברחוב הרצל בירושלים

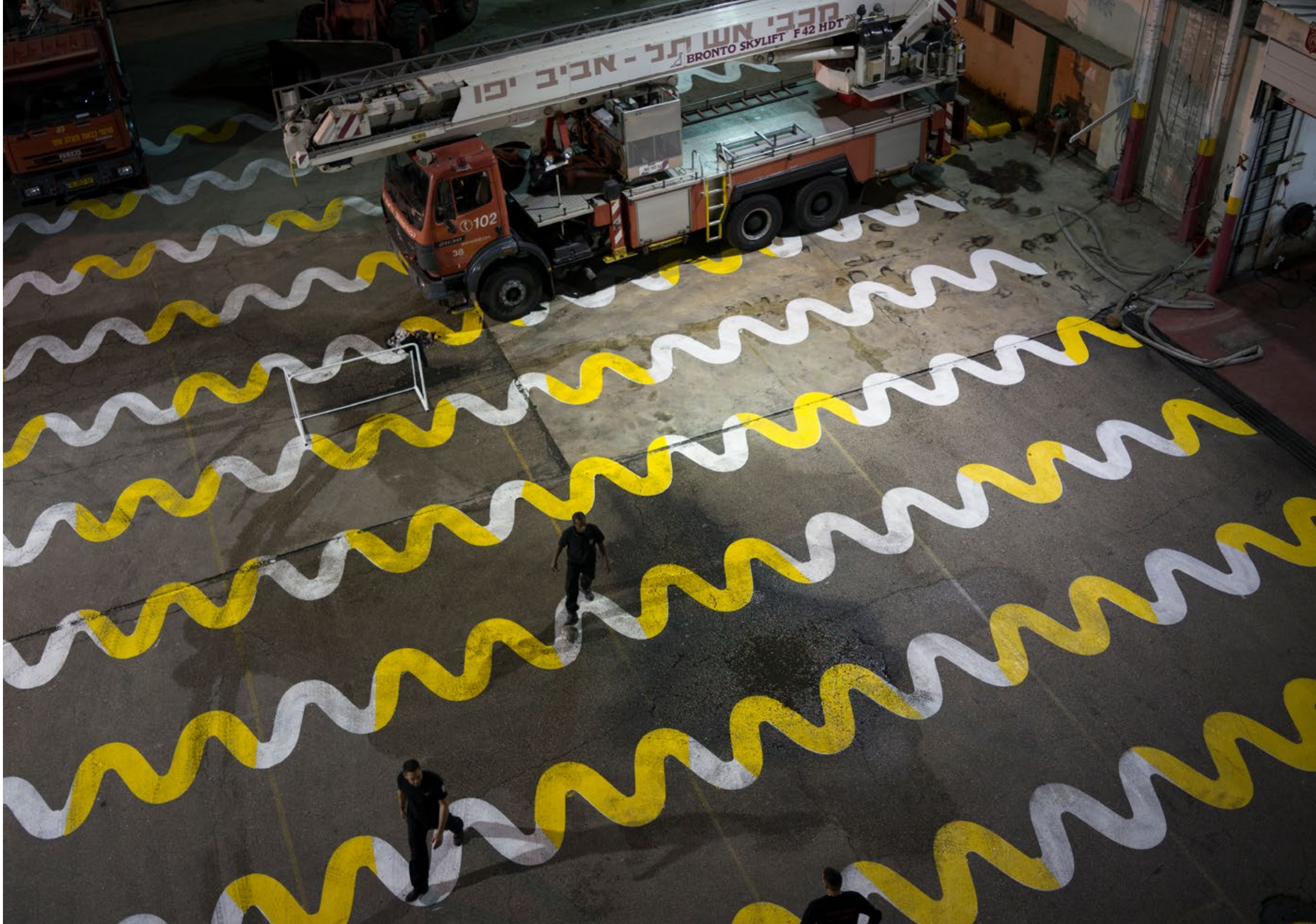
פסל ציבורי סביבתי שהוקם לפני למעלה מ־50 שנים בפאתי העיר באר שבע, יד לחיילי חטיבת הנגב של הפלמ"ח שנפלו במלחמות העצמאות. עם השנים הפך לאיקונה של העיר, מוקד עליה לרגל של תיירים מישראל ומחוצות, אזור שוקק בהתרחשות אזרחית של תושבי באר שבע והנגב. צילום: וורנר בראון, באדיבות סטודיו דני קרוון.

דני קרוון, **אנדרטת הנגב**
1963-1968

באר שבע

עבודת רצפה המתפוסת על רחבת הכניסה של תחנת כיבוי אש והצליה יפו. העבודה נוצרה במיוחד עבור המקום, מתוך מחשבה על החייאת השטח רחב הידיים דרך סקסטורה מתעתעת: ספק גלי ים, ספק זרנוקי מים, ספק סימון חנייה שהשתבש. העבודה הופקה במסגרת התערוכה "בטון חצוף", אוצרת: הילה כהן-שניידרמן. תצלום באדיבות האמנית.

היצירה "מכניסה" את השמש אל אפולוית המעבר ויוצרת שתי תמונות מרהיבות: זריחת השמש בכניסה המזרחית ושקיעתה בציאה המערבית. בתבליט הצבעוני משולבים חומרים תעשייתיים, כגון כאלה המשמשים בשלטי דרכים, המסבים את השומות ליבם של העוברים והשבים לאיכויות הצורניות והמופשטות של החומרים האופייניים לתחנת רכבת. אצרת: איה מירון, מוזיאון ישראל, ירושלים. פרויקט הכניסה לעיר – חברת עדן, חברה לפיתוח כלכלי בירושלים. יוזמה וניהול: חברת 'רן וולף', תכנון אורבני וניהול פרויקטים בע"מ. תעלום באריכות האמנית.

פרויקט אמנות שימושי בשכונת נוה שאנן בתל אביב שבמרכז ספרייה רב-לשונית המשמשת את תושבי השכונה והסביבה. הפרויקט גדל, התבסס והתפתח למרכז קהילתי לחינוך, תרבות ואמנות ללא מטרת רווח. הספרייה הוקמה ביזומת קבוצת ארטים – צוות אמנות בינתחומי (הדס עפרת, טלי תמיר, יואב מאירי, מרית בן ישראל ורומי אחיסוב). מנהלת הספרייה: דפנה ליכטמן. תכנון אדריכלי וביצוע: יואב מאירי. צילום: רועי קופר (למין), יואב מאירי (שמאל).

הפסל, העשוי מכ־168 לוחות משיזפים של פלדה אל־חלד, הפך לאיקונוה של העיר, המשתקפת על גבי משטח הפסל ומשתלבת בו. שמו של הפסל יצא בכל העולם כדוגמא טובה ומעוררת השראה לשילוב אמנות במרחב הציבורי. צילום: Jeff Stvan, מאתר שיתופי פליקר.

אניש קאפור, שער העננים
2006

שיקגו,
ארצות הברית

ארווין וורס, מחוכנן בצורה שגויה (סירה)
2010

צילום: Joris Casaer
מאתר שיתופי פליקר.

דרורה דומיני, אביב
1990

פסל-שער נעשו בטון צבוע הממוקם על שדרות רוטשילד, תל אביב. מחווה לעבודתו של הפסל הרומני הנודע קונסטנטין ברנקוויז. בבסיס השערים: כוסות קפה גדולות, אולי חזקיות לחרבות בתי הקפה שקיימת בעיר. הוקם על ידי קרן תל אביב לפיתוח. אוצר: מיכאל לויז. תצלום באדיבות האמנית.

מחקרים

הפסל הופק עבור הביאנלה ה-55 לאמנות בעיר. גיוסא מוגדלת ומתפחת לפסל שיש שהיה מוצב קודם לכן בכיכר טרפלגר בלונדון. פורטרט שיצר האמן לקולגה שלו, אליסון לאפר, בעלת מוביליות המצוירת בפיה באמצעות מכחול, כפי שהיא נראתה בתקופת ההריון שלה. צילום: Paolo Trabattoni, מאתר שיתופי פליקר.

ונציה,
איטליה

מרק קווין, נשימה
2013

איך בוחרים ומממנים אמנות ציבורית במדינות המתקדמות בעולם? חמדת כסלו

מחקר של איגוד האמנים הפלסטיים

בשנת 2018 הזמין איגוד האמנים הפלסטיים מחקר השוואתי מקיף אודות מדיניות האמנות הציבורית בארבע מן המדינות המתקדמות בעולם בתחום זה – פינלנד, גרמניה, צרפת ובריטניה. מטרתנו בהזמנת המחקר הייתה ללמוד מדוע מדינות מתקדמות אלו רואות באמנות ציבורית תחום חשוב המצדיק השקעה ומעורבות של המדינה, וכן מה ניתן ללמוד וליישם בישראל מהדרכים שבהן הסדירו מדינות אלו את הן את מעורבותן, והן את בחירת והפקת יצירות האמנות הציבוריות, תוך שמירה על רמה מקצועית גבוהה.

בין הממצאים המעניינים במחקר, עלה כי ממשלת פינלנד מממנת הצבת אמנות ציבורית במסגרת תכנית לשיפור בריאות התושבים, כחלק מתפיסה לפיה יצירות אמנות במרחב הציבורי משפרות את איכות חיי תושבי המקום, מייצרות סביבת מגורים נעימה ובטוחה יותר, ואף עוזרות לעצב זהות מקומית ייחודית. בנוסף, אמנות ציבורית נתפסת בפינלנד כגורם המקדם שוויון הזדמנויות, בכך שהיא מאפשרת גישה לאמנות ברמה גבוהה גם עבור ציבור שלא נחשף לאמנות בבית הספר, ושידו אינה משגת ביקורים תכופים במוזיאונים. בעיר קיימברידג' שבאנגליה, אמנות ציבורית נתפסת כנכס המעורר תחושת שייכות ומעורבות בקהילה, וכן כגורם התורם לחינוך בכך שהוא מפתח למידה בלתי אמצעית ומעלה את ערך המבנים בסביבה.

אמנות ציבורית בישראל

פינלנד – אמנות ציבורית לשיפור הבריאות

בפינלנד, שבה מתגוררים מעט פחות משישה מיליון תושבים, מוצאת המדינה כמה סיבות למימון אמנות ציבורית. סקר שערך פרויקט "אחוז למען האמנות" בקרב תושבי פינלנד מצא **כי לא פחות מ-70% מתושבי המדינה מעוניינים בהצבת יצירות אמנות בסביבת מגוריהם**, כדי שזו תהפוך להיות מעורבים ביישום עיקרון "אחוז למען האמנות". בנוסף, המשרד לחינוך ותרבות הקים קבוצה שבדקה ותיאמה את יישום "אחוז למען האמנות" בעבודות בנייה ציבוריות בין השנים 2012–2015. ההשקעה המדינתית לעידוד את העיריות ואת מפתחי הבנייה הקים קבוצה שבדקה ותיאמה את יישום "אחוז למען האמנות" בעבודות בנייה ציבוריות בין השנים 2015–2017, ואף עודדה והדריכה את יישום העיקרון. על פי המודל הפיני, קיימות ארבע דרכים ליישם את עיקרון "אחוז למען האמנות", כאשר לכל אחת דגשים שונים:

- הקצאת 1% מתקציבי בנייה עבור אמנות.**

הקצאת אחוז אחד מתקציבי בנייה ציבורית לצורך הצבת עבודת אמנות ציבורית היא הדרך הנפוצה ביותר ליישום עקרון זה, והיא מתבצעת לפי החלטה עירונית ליישם את העיקרון בפרויקטים של בנייה ציבורית או שיפוץ וחידוש במרחב הציבורי. העירייה מחליטה כמה אחוזים מעלות הבנייה היא מקצה לאמנות, והיא יכולה ליישם את העיקרון בכל תוכניות הבנייה שלה, או בתוכניות ספציפיות. על פי רוב, ערים גדוֹרות בפינלנד מחליטות ליישם את עקרון "אחוז למען האמנות" בצורה שיטתית, על כל תוכניות הבנייה, בעוד שערים קטנות יותר פועלות לפי פרויקט. **החלטות אלו מתקבלות על ידי ועדה מקומית, כשיצירות האמנות נבחרות בעזרת המוזיאונים לאמנות באזור.** בחלק מהערים מורכבת הוועדה מחדש לפני כל פרויקט של רכישת אמנות, כשהחברים הקבועים בה הם נציגים של העירייה ושל המוזיאון המקומי. חברים משתנים בוועדות הם אדריכלים, מעצבים ואמנים, **כשניתן דגש רב על מעורבותם של גורמים מקצועיים מתחום האמנות בתהליך.** הוועדה מגדירה את המדיום האמנותי שבו

יעסקו, את תקציב היצירה ואת מיקומה העתידי. האמן המבצע נבחר בהסכמת כל חברי הוועדה, ובעזרת המלצת המוזיאון שעמו משתפת העירייה פעולה. על פי רוב, ממליצה הוועדה על אמנים מכל סוגי המדיות והטכניקות, חלקם תושבי המקום. לאחר בחירת האמן, הוא מקבל הנחיות לגבי הפרויקט. אם הוא מסכים לקבלו, ניתנים לו כמה חודשים לתכנן את היצירה ואז להציגה בפני הוועדה, כולל הצגת תקציב משוער. לאחר אישור היצירה על ידי הוועדה מתחיל האמן לעבוד על הפקתה, בפיקוח המוזיאון.

- חובת הזמנת אמנות לבעלי קרקעות חדשים.**

מודל זה מתנה קבלת בעלות על קרקעות, ברכישת יצירות אמנות עבור תכנית הבנייה שתתבצע בקרקע. בשיטה זו, עיקרון "אחוז למען האמנות" עובר מאחריות העירייה לאחריותם של מפתחי הקרקעות ולשוק הפרטי. מדובר במודל נפוץ פחות בפינלנד, שמטרתו להביא לשילוב אמנות באזורי מגורים בהם בעלי הקרקעות מבצעים בנייה. ישנן ערים בפינלנד (למשל, הלסינקי) בהן משלבים בין חיוב בעלי הקרקעות לרכוש אמנות לבין היישום של העיקרון ברמה העירונית (כפי שראינו בסעיף הקודם).

- קרן לאמנות.**

מודל זה משלב מפתחי בנייה מקומיים בתוכניות אמנות באזורי הבנייה שלהם, באמצעות תרומה לקרן לרכישת אמנות. הקרן מאפשרת להרחיב את עיקרון "אחוז למען האמנות" ולכלול בה גם אירועי אמנות ותרבות, ולא רק הצבת יצירות אמנות. סכום מסויים מעלויות הבנייה נאסף מהמפתחים ומועבר לקרן משותפת. הקרן משמשת לרכישת אמנות קבועה וזמנית, או לארגון אירועי תרבות באזור.

4. תכנית אמנויות (Arts Programme).

"תכנית אמנויות" היא תכנית המתארת כיצד יש לשלב אמנות ציבורית באזור או מקום מסויים, ואיך יש לממן אמנות זו. "תכנית אמנויות" מגדירה את היעדים של פרויקט האמנות, את השיטות והעקרונות לרכישת אמנות ולשימור היצירה, וכן את מודל המימון והיבטים כלכליים אחרים. תכנית האמנויות מתאימה במיוחד לפרויקטים נרחבים וארוכי טווח. הצורה הטובה ביותר ליישמה היא צוות רב־תחומי ושיתוף פעולה עם מוסד אמנות שיקבלו החלטות לגבי רכישת יצירות האמנות.

גרמניה – ועדה מייעצת לאמנות ציבורית

בגרמניה, אמנות ציבורית מעוגנת כמדיניות ולא כחוק. נושא האמנות הציבורית נמצא באחריות משרד התרבות הגרמני. אחד מתחומי אחריותו של המשרד הוא בחירת אזורי הבנייה בהם תוצב אמנות ציבורית, בחירת המדיום האמנותי ובחירת האמן המבצע. יצירות האמנות הציבוריות נבחרות בהמלצת "הוועדה המייעצת לאמנות" (BAK) שעובדת עם משרד התרבות הגרמני ומייעצת לו לגבי בניית אמנות ציבורית. הוועדה כוללת עשרה חברים, כאשר שמונה מהם ממונים על ידי משרד התרבות.

מינוי חברי הוועדה מתבצע על ידי המוסדות הבאים: האקדמיה לאמנות, איגוד האדריי־כלים בברלין, ארגונים מקצועיים לאמנות חזותית מברלין ואיגוד האמנים הגרמני. ההנחיות ממליצות להוסיף גם נציגים מהמחלקה להנדסה אזרחית מהאיזור בו מתרחש הפרויקט.

מימוש הפרויקטים נמצא באחריות משרד התרבות והמוסדות שאחראיים על הבנייה. התקציב לאמנות ציבורית כולל מימון לתה־ליך בחירת היצירה, לשכר אמן, לחומרים וייצור, ולתיעוד ומידע על הפרויקט. שימור וניהול היצירה לאחר הקמתה נמצאים

איך בוחרים ומממנים אמנות ציבורית במדינות המתקדמות בעולם

באחריות המוסד שבנה את המבנה שבו הוצבה היצירה, או באחריות בעלי הקרקע שעליה הוצבה היצירה.

המימון ל"אחוז למען האמנות" מגיע מכלל תוכניות הבנייה, כולל בניינים, תכנון הנדסי, בניית תחבורה ועיצוב נוף. המשרד הממשלתי שאחראי על בנייה בגרמניה מעביר מדי שנה למשרד התרבות עדכון על תוכניות הבנייה העתידיות לשנה הקרובה, ואלו מועברות לוועדה המייעצת לאמנות. הוועדה ממליצה לאילו מתוכניות הבנייה ישנה חשיבות שמצדיקה רכישת אמנות ציבורית. לפי המלצת הוועדה, מחליט משרד התרבות אילו מתוכניות הבנייה אכן יצטרכו לממן גם אמנות. המימון נע בין 1%-2 מעלות הבנייה.

ברלין – מכרז סגור, מכרז חצי סגור ומכרז פתוח

בברלין מנוהל נושא האמנות הציבורית על ידי איגוד האמנים של ברלין, תוך שיתוף פעולה עם העירייה וגורמים פרטיים. האיגוד והעירייה המבצעים עשרות פרוייקטים בשנה: בשנת 2019, למשל, בוצעו כך כ־47 פרויקטים ברחבי העיר. התקציב לפרוייקטים מגיע מתוך תקציבי הבנייה, במסגרת עיקרון "אחוז למען האמנות".

איגוד האמנים הברלינאי יצר מאגר של אמנים המתמחים ביצירת אמנות ציבורית, ואליו יכולים להירשם אמנים בעלי תיק עבודות של יצירות ציבוריות, או אמנים שמתעניינים בכניסה לתחום זה. כאשר מגיע פרוייקט חדש, מקיים האיגוד תחרויות (מעין מכרזים) שמתוכם נבחרים האמן והיצירה עבור הפרוייקט. קיימים שלושה סוגי מכרזים: מכרז סגור שבו מזמין האיגוד בתשלום בין חמישה לעשרה אמנים מתוך המאגר להציע יצירות; מכרז חצי סגור שבו מופץ קול קורא להגשת תיקי עבודות, ומהם נבחרים כמה אמנים שישתתפו במכרז הסגור, בתשלום; ומכרז פתוח, שבו אמנים מגישים הצעות אנונימיות ומהן נבחרת היצירה: במכרז פתוח כזה, שלוש ההצעות

איגוד האמנים הברלינאי יצר מאגר של אמנים המתמחים

ביצירת אמנות ציבורית. כאשר

מגיע פרויקט חדש, מקיים

האיגוד מכרז בהשתתפות

האמנים במאגר זה.

	שדורגו הכי גבוה מבין ההצעות, זוכות בפרסים כספיים.
---------------	--

הוועדה שבוחרת את האמנים והיצירות כוללת כמות משתנה של חברים, כאשר בכל מקרה כמות השופטים שהינם אמנים תהיה גבוהה מכמות השופטים שאינם אמנים. על פי רוב, משתתפים בוועדה האדריכל של פרויקט הבנייה, נציג העירייה, נציג איגוד האמנים ואמנים מתחלפים. על האמן להגיש הצעה סופית לתחרויות לפי תקציב מוגדר מראש, כשהאמן עצמו מנהל את התקציב (ממנו מיועדים כ־30% לשכר אמן). אמן יכול להשתתף בתחרות סגורה אחת לשנתיים.

בריטניה – מדיניות במקום חוק

גם בבריטניה לא קיימת חקיקה לאומית מוסדרת בנוגע לאמנות ציבורית, אך **הממשלה יצרה הנחיות והקימה גופים שנועדו לעודד את הרשויות המקומיות לרכוש אמנות ציבורית.** המשרד לתרבות, מדיה וספורט אחראי על תקצוב האמנות בבריטניה, ובשנת 2003 הקים משרד זה את Arts Council England ACE — גוף שתומך ביוזמות שונות לאמנות ציבורית, עוזר לרשויות ציבוריות לקבוע מדיניות בנושא ומעביר מענקים כספיים.

ברמה המקומית, הרשויות הן שאחראיות להגדיר מדיניות אמנות ציבורית וליישמה. **סקר משנת 2007 מראה כי כ־61% מהר־שויות המקומיות באנגליה הגדירו מדיניות**

בבריטניה הממשלה יצרה
הנחיות והקימה גופים שנועדו
לעודד את הרשויות המקומיות
לרכוש אמנות ציבורית.

אמנות ציבורית, בין אם כמסמן רשמי ובין אם כאסטרטגיות והצהרות הקשורות לפיתוח ותכנון עירוני. ברוב הערים, קשורה המדיניות לתוכניות הפיתוח העירוניות. מרבית הרשויות מבססות את מדיניותן על היעוד הניתן על ידי ACE. ערים רבות אימצו גרסה מסוימת של "אחוז למען האמנות", אבל רובן אימצו זאת בצורה גמישה או חלקית.

המימון המשמעותי ביותר לאמנות ציבורית בבריטניה מגיע מקרן ה־good causes של הלוטו הלאומי (National Lottery). מאז חודש אפריל בשנת 2012 מועברים כ־20% מתקציב הלוטו למימון אמנות ותרבות. הלוטו באנגליה נמצא באחריות המשרד לתרבות, מדיה וספורט, שקובע את המדיניות ואת תכנית העבודה הכלכלית לפיה יחולקו הכספים לארגוני אמנות שונים. האחריות של ה־ACE היא לעזור לארגוני אמנות ותרבות למצוא מימון דרך הממשלה, הלוטו ומקורות נוספים. המקורות הכלכליים המרכזיים לאמנות ציבורית בבריטניה נאספים ברמה המקומית, דרך תוכניות "אחוז למען האמנות" ו־section 106 planning agreement.

תוכניות לאמנות ציבורית בבריטניה:

Percent for Art .1

ה־ACE אחראי לפיתוח והפצת מדיניות "אחוז למען האמנות" בבריטניה. התכנית הפכה לנפוצה בערים רבות, אך היא אינה מבוצעת בצורה אחידה בכל הערים. כל עיר מגדירה לעצמה מדיניות לגבי "אחוז למען האמנות".

Section 106 Planning.2
Agreement – S106

S106 היא תקנה ב־Town and Country Planning Act 1990, המתנה את קבלת אישור הבנייה בהסכמת המפתחים למגב־לות מסוימות. התקנה לא מתייחסת ישירות לאמנות ציבורית ורכישתה, אך באמצעות התנאים שמציבה התקנה למפתחים, היא עשויה לשמש גם למימון אמנות ציבוריות. הרשות המקומית יכולה להשתמש ב־S106 כדי לחייב את המפתחים להשקיע בשיפור הסביבה שבה ייבנו מבני המגורים החדשים במטרה לתרום באופן חיובי לאזור ולאזן את השפעת הבנייה. רשויות מקומיות יכולות להשתמש בתקנה כדי לקבל מהמפתחים תקציב שיממן בניית אמנות ציבוריות. אמנות נתפסת בבריטניה כאמצעי לשיפור הסביבה שעליה ישפיע פרויקט הבנייה, ולכן המימון שלה יכול להיכנס תחת תקנה זו.

**קיימברידג' – אמנות ציבורית
כמעוררת תחושת שייכות ומעורבות
בקהילה**

עיריית קיימברידג' רואה באמנות ציבורית נכס שמעורר את התושבים להרגיש מעורבים ושייכים למקום בו הם חיים, לחשוב על אופיו ולהשתתף בקבלת החלטות בתוך הקהילה. אמנות ציבורית נתפסת על ידי פרנסי העיר כגורם התורם לחינוך, המפתח למידה בלתי אמצעית, מעלה את עניין הציבור באמנות וכן מעודד רוחה ומעלה את ערך המבנים בסביבה.

הזמנת אמנות ציבורית בקיימברידג' נכללת תחת התכנית המקומית לפיתוח ושימור התרבות בעיר, כאשר הדרישה העיקרית של פרנסי העיר היא שהיצירות הציבוריות יהיו באיכות גבוהה, מקוריות, מתוכננות עבור הקהילה ומיוצרות או מעוצבות על ידי אמן מקצועי או איש מלאכה.

על מנת להבטיח את איכותן הגבוהה של העבודות המוזמנות מכספי הציבור, הוקמה בשנת 2002 ועדה עירונית לאמנות ציבורית

שמטרתה (Public Art Steering Group)
 לייעץ למועצת העיר לגבי בחירת הצעות
 ליצירות אמנות ציבורית ולבחון תוכניות
 למימון אמנות.

מועצת העיר מעודדת מגוון מקורות למימון אמנות, חלקן דרך ה־ACE, הלוטו וקרנות לתמיכה באמנות, כאשר במקביל העיר מיישמת את תוכניות "אחוז למען האמנות" ו־S106.

אמנות ציבורית נתפסת על ידי פרנסי העיר קיימברידג' כגורם התורם לחינוך, בכך שהוא מפתח למידה בלתי אמצעית, מעלה את עניין הציבור באמנות, וכן מעודד רווחה ומעלה את ערך המבנים בסביבתה.

כל תוכניות הפיתוח הגדולות בעיר מחויבות להקדיש אחוז אחד מעלות הבנייה לטובת אמנות ציבורית. תכנית "אחוז למען האמנות" אינה מיושמת בתוכניות פיתוח ובנייה בהן קובע האחראי על הפיתוח כי לא ניתן או לא ראוי לרכוש אמנות ציבורית. למשל, במקרים בהם תכנית הבנייה עולה פחות מ־25,000 ליש"ט.

צרפת – אחוז לאמנות בכל פרויקט בנייה ציבורית חדשה

עיקרון "אחוז לאמנות" מיושם בצרפת החל משנות ה־70, כאשר עיגונו בחוק התבצע בתחילת שנות ה־80. בתחילת שנות ה־2000 נערכו כמה ניסיונות לשפר את החקיקה בתחום, ובמסגרת זו פורסם בחודש אפריל 2002 ניסוח מחודש לחוק, המבקש להגדיר מחדש את החובות בנוגע למימון אמנות

ציבורית. החוק החדש מחייב קישוט של מבנים ציבוריים, ומציין כי יש ליישם את עיקרון "אחוז לאמנות" בכל הבניות, השיפוצים וההרחבות של מבנים ציבוריים בצרפת. למרות זאת, החוק לא הגדיר בצורה ברורה מהו מבנה ציבורי ולכן פורסמה בשנת 2005 בההרה נוספת לחוק, שבה הוגדר כיצד ליישם את העיקרון ובאילו מבנים.

החוק החדש מחייב קישוט
של מבנים ציבוריים, ומציין כי
יש ליישם את עיקרון "אחוז
לאמנות" בכל הבניות,
השיפוצים וההרחבות של מבנים
ציבוריים בצרפת.

בשנת 2006 יצאה הבהרה נוספת לחוק, שהסבירה ביתר פירוט ובהירות את תהליך בחירת האמנות והיצירות. על פי הסבר זה, על הרשות המקומית להקים ועדה לאמנות שתורכב משבעה חברים. ארבעה מחברי הועדה ייצגו את פרויקט הבנייה ושלוש יהיו מומחים לאמנות. תחילה, על הוועדה לאסוף מידע על פרויקט הבנייה. לפי מידע זה, עליה להגדיר את סוג האמנות שתוזמן עבורו. על הועדה לקבוע בנוסף את מקום הצבת היצירה, אופי היצירה ובחירת האמן. בשלב הבא, על כל חבר ועדה להציע אמן לשיקול הוועדה. האמנים הנבחרים יוזמנו להגיש יצירה, ומתוכם תבחר הוועדה את האמן שיבצע את היצירה המוזמנת.

אֵיךְ בּוֹחֲרִים וּמִמָּנִים אֲמִנּוֹת צִיבּוּרִית בְּמִדִּינוֹת הַמֶּתְקַדְמוֹת בְּעוֹלָם

סיכום

סקירת מדיניות האמנות הציבורית בצרפת, גרמניה, פינלנד ובריטניה מעלה כי מדינות מתקדמות אלו רואות באמנות ציבורית גורם חשוב לשיפור איכות חיי התושבים ובריאותם. בנוסף, אמנות ציבורית נתפסת כגורם המייצר סביבות מגורים נעימות ובטוחות יותר, מעורר תחושת שייכות ומעורבות בחיי הקהילה, ואף מסייע להעלאת ערך הנכסים באזור. על פי רוב, תומכות מדינות אלו בהצבת אמנות ציבורית בעזרת עקרון "אחוז לאמנות" במודלים משתנים. עקרון זה מחייב קבלנים ומפתחי קרקעות להקצות סכום כסף להצבת יצירות אמנות לרווחת התושבים באזור שבו מתבצע פרויקט הבנייה. על מנת להבטיח רמה גבוהה של אמנות ציבורית, מוסדרת מעורבותם של אנשי מקצוע (אמנים, אוצרים, אדריכלים ואדריכלי נוף) בתהליך הבחירה.

בישראל קיימת מסורת ארוכת שנים של פיסול ציבורי, לצד היצע אדיר של אמנים מקצועיים באיכות גבוהה, שעבודתם זוכה להצלחה והערכה רבה בקרב אנשי מקצוע בארץ ומעבר לים. הסדרת מעורבותם של אמנים, אוצרים ואנשי מקצוע אחרים בהצבת אמנות ציבורית בישראל, וכן הסדרת מקור תקציבי קבוע לאמנות ציבורית בפרויקטים חדשים של בנייה ציבורית בישראל, הם הצעדים הראשונים והחשובים ביותר לשיקומו של התחום, להפיכתו לשקוף ונטול בזבוז כספי ציבור, ולהעלאת איכות עבודות האמנות הציבורית בישראל.

האמן השווייצרי אוגו רונדינונו צבע סלעים בצבעים עזים, ערם אותם לשבעה מגדלים אדירי מימדים, והעמיד את המגדלים במדבריות הפתוחות בנבאדה, ארה"ב. הפסל הנאה הזה – שמשמש מוקד עלייה לרגל – ממשיך את המסורת האמונותית של "עבודות אדמה", כלומר פסלים שמוצבים בשטחי בר ומתקשרים איתם.

צילום: Joojobb27 / Shutterstock.com

איך בוחרים כיום אמנות ציבורית בישראל, ולמה זה חייב להשתנות. יוליה פורשיק

המחקר נערך במימון איגוד האמנים הפלסטיים, ארטפורט והמכון לנוכחות ציבורית.

מחקר זה, שנערך בשנת 2018 בהזמנת איגוד האמנים הפלסטיים, בוחן את המדיניות העירונית ביחס לאמנות ציבורית בישראל בשלוש רשויות מדגמיות – תל אביב-יפו, חולון וקריית גת. המחקר מעלה כי בישראל לא קיימת, נכון להיום, כל מדיניות סדורה וכללית בנוגע להצבת אמנות ציבורית. מכיוון שכך, עוברת האחריות לרשויות המקומיות. על פי המחקר, בחירה וקביעת אופי הפיסול במרחב הציבורי ברשויות המקומיות בישראל אינו מתבצע, במרבית המקרים, דרך אגף התרבות בעיריה או דרך ועדת האמנות העירונית במידה וקיימת ועדה כזו. במצב זה, שיקולי הצבת היצירות נתונים בידיהם של קובעי מדיניות אחרים: ראשי עיר, ראשי אגפי תכנון ושפ"ע, קבלנים ועוד, אשר אינם בעלי ידע ורקע מקצועי מתאים בתחום האמנות, ואשר שיקוליהם לא תמיד ענייניים. מצב זה הביא, לדוגמא, להסרת מרבית עבודות הפיסול שהוצבו בשנים האחרונות בקריית גת, בשל סיכון בטיחותי ואיכות ירודה. העדר המדיניות ותהליך שקוף ומקצועי הביאו לבזבז כספי ציבור בהיקף גדול.

עוד מצא המחקר כי במקרים רבים, בחירת היצירות וליווי הפרויקט נעשו באופן בלתי שקוף ובלתי מפוקח, באמצעות חברה פרטית המציעה פסלים גנריים מתוך קטלוג. תהליך זה פוגע משמעותית באיכות ורמת היצירות הנבחרות, ולא פחות חשוב – מונע מאמנים ישראליים מקצועיים ובעלי הישגים מרשימים בארץ ובעולם, גישה למקור פרנסה משמעותי אשר יכול היה לשנות לחלוטין את מצב האמנות הפלסטית בישראל.

מבוא –

היעדר מדיניות סדורה בתחום הפיסול הציבורי בישראל

נכון לשנת 2018, לא קיימת בישראל מדי-ניות סדורה בנוגע להצבתן של יצירות אמנות במרחב הציבורי. בנוסף, הקמה ופיתוח של יצירות אמנות ציבוריות שאינן למטרות הנצחה אינן מעוגנות בחוק.¹ מכיוון שהנושא לא מעוגן באופן סטטוטורי, מתקיימות בישראל מספר פרקטיקות שונות ומקבילות הנוגעות להצבתן של יצירות במרחב העירוני. רק לעיתים נדירות פרק-טיקות אלו הן תוצאה של מדיניות עירונית או מדיניות מוסדית מסודרת. גם מקורות התקצוב עבור יצירות אמנות ציבוריות אינם קבועים ויעודיים. דבר זה פוגע משמעותית בטיב ובאיכות היצירות במרחב הציבורי בישראל, בפיקוח על מהלכו התקין והשקוף של התהליך, ולא פחות חשוב מכך באפ-שרות שיתופם בתהליך של אמנים ישרא-ליים מקצועיים ובעלי שם, בוגרי מיטב בתי הספר הגבוהים לאמנות בישראל, אשר משוועים להזדמנויות עבודה ולאפשרות ליצור אמנות מקומית מקורית ואיכותית במרחב הציבורי בישראל.

במחקר זה יוצגו, תוך בחינה של מדיניות עירונית בשלוש רשויות מדגמיות (תל אביב-יפו, חולון וקריית גת), שלושה אופנים שבהם משולבים כיום, בהעדר מדיניות ארצית סדורה, יצירות אמנות במרחב העי-רוני בישראל:

- א. כחלק ממאמץ עירוני
- ב. כחלק מפיתוח ובינוי עירוני, כאשר בתחום זה רב הנסתר על הגלוי.
- ג. כחלק ממדיניות מושכלת ומפותחת.

אך תחילה, סקירה קצרה על הדרכים השגורות בהן משולבות יצירות אמנות במרחב הציבורי.

שילוב אמנות במרחב העירוני

שילוב של עבודת אמנות במרחב העירוני נעשה, בדרך כלל, באחת משתי דרכים: (1) הצבת העבודה במרקם עירוני בנוי וקיים, ושילובו בכיכרות ציבוריות, גינות, פארקים, מוסדות ציבור, רחבות וכדומה, או (2) במהלך פיתוח השטח בעת תהליכי התכנון והבניה.

בדיקת מדיניות הצבת יצירות אמנות במרחב העירוני בישראל במקרי הבוחן בהמשך המחקר, מתייחסת ברובה לשילוב יצירות במרקם בנוי קיים. נראה כי נכון לזמן כתיבת שורות אלו, בישראל לא קיים כל נוהל או מסמך רשמי המעגן את מעמד היצירה, את הליך בחירת האמנים או את ביצוע ההזמנה בתהליך שילובן של יצירות אמנות בשלבים המוקדמים יותר של תכנון ופיתוח שטח.²

במסמכי המדיניות של מוסדות התכנון השונים שנסקרו במסגרת מחקר זה, מופיעים אזכורים מעטים ואגביים ביותר לנושא האמ-נות במרחב הציבורי בשלב התכנון והבניה. להלן ההתייחסויות הבודדות שאותרו:

מנהל התכנון.

דגשים מרכזיים לרפורמה בתכנון ובניה תיקון 101 לחוק התכנון והבניה³

תיקון 101 לחוק התכנון והבניה קובע כי החל מתאריך 1.1.2016, מהנדס הוועדה לא יהיה רשאי לדרוש ממגיש בקשה להיתר לשנות את המוצע בבקשה, במידה ובקשתו תואמת את תיק המידע שנמסר לו, לרבות ההנחיות המרחביות. כך נכתב בסעיף 145 ד' בחוק:

- ... (ב) הנחיות מרחביות יכול שיתייחסו לחזותו ולמראהו החיצוני של בנין, למפלסי הכניסה לבניין, להשתלבות הבניין בסביבתו, לחיבור תשתיות ולעניינים נוספים כפי שקבע שר הפנים.

... (ד) רשות הרישוי המקומית לא תהיה רשאית לתת הנחיות או לקבוע תנאים למתן היתר בעניינים האמורים בסעיף קטן (ב), אלא אם כן נקבעו בהנחיות המרחביות, ובהתאם לקבוע בהן.”

נכון לשנת 2018, לא קיימת

בישראל מדיניות סדורה בנוגע

להצבת יצירות אמנות במרחב

הציבורי. דבר זה פוגע

משמעותית בטיב ובאיכות

היצירות במרחב הציבורי

בישראל, בפיקוח על מהלכו

התקין והשקוף של התהליך,

ולא פחות חשוב מכך באפשרות

שיתופם בתהליך של אמנים

ישראליים מקצועיים ובעלי שם.

במצב שכזה, שיקולי הצבת

היצירות נתונים בידיהם של

קובעי מדיניות אחרים: ראשי

עיר, ראשי אגפי תכנון ושפ"ע,

קבלנים ועוד, אשר אינם בעלי

ידע ורקע מקצועי מתאים

בתחום האמנות.

איך בוחרים כיום אמנות ציבורית בישראל, ולמה זה חייב להשתנות

ההנחיות האמורות יכולות להתייחס למג-וון רחב מאד של נושאים. בין הנושאים שלגביהם ניתן לקבוע הנחיות מרחביות מופיע נושא הפסלים ומיקומם.

משרד הבינוי והשיכון המדריך לתכנון גנים ציבוריים⁴

במסמך זה, תחת סעיף "תכליות של שטח ציבורי", ניתן למצוא התייחסות ל"גירויים יוצרי עניין" בשטח, לרבות פסלים:

"היצע הפעילויות והגירויים מתייחס להיבטים רבים ובהם מגוון רמות פיתוח (אזורים אינטנסיביים, אזורים אקסטנסיביים ואזורים טבעיים); מגוון אפשרויות ישיבה במפלסים שונים (ספסלים, קירות נמוכים, מדשאות); מגוון מגרשים ומתקני משחק בעיצובים שונים המיועדים לקבוצות גיל שונות (לפעוטות, לילדים, לבני נוער, למבוגרים); מגוון שבילי הליכה, ריצה ורכיבה על אופניים, מקומות מוצלים (מצללות, עצי צל, חורשות); מקומות לפיקניק (שולחנות, מדשאות); אזורי התכנסות (רחבות, תיאטרון, אמפיתיאטרון); גינות, מים, תאורה, שימושים מסחריים, אטרקציות ועוד; מגוון שילובים בין גנים ברמות מדרג שונות; מגוון שילובים עם מבני ציבור ומרכזי מסחר. כמו כן, רצוי לפזר ברחבי הגינה מספר מוקדי עניין ופעילות, תוך הקפדה שישמר קשר עין ביניהם. רצוי ליצור גם מגוון של גנים נושאיים, כגון גנים שיש בהם פסלים, מוזיאונים, עתיקות, מתקנים מיוחדים, צמחיה מיוחדת, תופעת טבע מיוחדת, 'גני סיפורי ועוד."

המשרד להגנת הסביבה שטחים ציבוריים פתוחים בערים מדריך לתכנון⁵

במסמך זה מופיע נושא הפיסול במרחב העירוני תחת שתי הנחיות:

"קביעת תכליות ראשיות אפשריות עבור גן שכונתי: גינות ונטיעות (עצי צל ומדשאות), מתקני משחק לילדים, מגרשי ספורט לא פורמליים, מסלולי נסיעה באופניים ומשטח

גלגליות, שבילים, רחבות, אזורי ישיבה והתכנסות, מצללות ותאורת גן. אלמנטים מיוחדים, כגון בריכות נוי ושכשוך, פלגי מים ופסלים למיניהם".

משרד הבינוי והשיכון המדריך לתכנון גנים ציבוריים⁴

במסמך זה, תחת סעיף "תכליות של שטח ציבורי", ניתן למצוא התייחסות ל"גירויים יוצרי עניין" בשטח, לרבות פסלים:

לא מפריעים לרצף הפתוח של הכיכר. גינות ועצי צל ימוקמו לרוב בשולי הכיכר ובזיקה למקומות הישיבה. לצד אזורי הפעילות האינטנסיבית ניתן למקם פינות ישיבה אינטימיות ושקטות ולשלב מתקן קטן למש-חקים בשולי הכיכר".

מאיזכורים אגביים אלו במסמכי המדיניות של מוסדות התכנון בישראל, עולה תמונת מצב שלפיה שילוב, בחירה וקביעת אופי יצירות האמנות במרחב הציבורי המתבצ-עים בשלב תהליכי התכנון והבניה, אינם עוברים כלל דרך אגף התרבות בעירייה או דרך ועדת האמנות העירונית במידה וקיימת ועדה כזו. במצב שכזה, שיקולי הצבת היצירות נתונים בידיהם של קובעי מדיניות אחרים: ראשי עיר, ראשי אגפי תכנון ושפ"ע, קבלנים ועוד, אשר אינם בעלי ידע ורקע מקצועי מתאים בתחום האמנות.

הצבת יצירות פיסול במהלך פיתוח ותכנון השטח, מופיעה לרוב לצד הנחיות המתייחסות באופן כללי לאלמנטים שיש לשלב בשטח המיועד. מחקר זה מצא כי במקרים רבים, עובר תהליך בחירת היצירות אל ידיהן של חברות פרטיות לעיצוב אורבני, המציעות לרשויות מקומיות מכלול שירותים של ריהוט רחוב, מתקני שעשועים וגם "עבודות פיסול" גנריות נטולות ערך אמנותי של ממש. מדובר בתהליך "עוקף ועדת פיסול / אמנות עירונית" המביא למצב שבו בחירת היצירות, ליווי הפרויקט ובחירת האמנים נעשים באופן פרטי, בלתי שקוף ובלתי מפקח. תהליך זה פוגע משמעותית באיכות ורמת היצירות הנבחרות, ומביא להדרתם

תחנת הרכבת הירוקה בלונדון

תחנת הרכבת הירוקה בלונדון

תחנת הרכבת הירוקה בלונדון

תחנת הרכבת הירוקה בלונדון

של אמנים מקצועיים ובעלי רזומה מרשים לתחום הפיסול הציבורי בישראל.

גם הסביבה עצמה נפגעת מתהליך בחירה בלתי מקצועי זה, משום שבמקום עבודת אמנות איכותית, משמעותית, המתייחסת לקהילה ולמקום שבו היא מוצבת, מקבלים תושבי המקום אלמנט עיצובי זול, גנרי וחסר יחוד.

תחנת הרכבת הירוקה בלונדון

רשויות מקומיות

הרשויות המקומיות הן שחקניות מרכזיות בעיצוב המרחב העירוני ובהצבת יצירות אמנות בשטחן. בין אם התהליך נעשה בכפוף לוועדה ייעודית, ובין אם כהתקשרות עם גופים חיצוניים האמונים על כך, באין מדיניות ארצית אחידה ומוסדרת בנושא, להחלטות ברמה העירונית חשיבות מכרעת בעיצוב התהליך.

בחינה של שלוש רשויות מקומיות: (1) תל אביב-יפו, (2) חולון, ו־(3) קריית גת, השונות זו מזו במיקומן הגאוגרפי, בשיוכן הסוציז־אקונומי ובמדיניות העירונית הנוגעת להצבת פסלים במרחב העירוני, מאפשרת מבט משווה, ומלמדת על שלושה מודלים קיימים שונים הפועלים במקביל בישראל.

מדיניות הצבת אמנות ציבורית נגזרת מתפיסת עולמם של קובעי המדיניות ברשות ומכוחה הכלכלי והפוליטי. הרשות החזקה מבין השלוש, תל אביב-יפו, מנהיגה מדיניות סדורה בנוגע לתחום הפיסול בעיר, ועל אף שבעשורים האחרונים היא ממעטת להציב פסלים חדשים, בעשורים הקודמים הייתה הצבת פסלים ברחבי העיר חלק ממדיניות ההתחדשות העירונית.

עיריית חולון נעזרה בפיסול הציבורי במהלך מיתוג העיר כ"עיר הילדים", והקימה בשטחה מרחבים ציבוריים רבים עבור "גני סיפור" המשלבים פסלים.

עיריית קריית גת, הרשות הקטנה מבין השלוש, אמנם לא הנהיגה מדיניות מפותחת

בנוגע להצבת פסלים בשטחה, אך לדברי קובעי המדיניות בעיר עולה כי הפיסול מהווה נדבך חשוב בעיצוב וטיפוח חזות פני העיר.

מקרה הבוחן של קריית גת משקף, ככל הנראה, את המציאות הרווחת במרבית הרשויות והמועצות המקומיות בישראל. כמו בקרית גת, ברוב הערים בישראל עיצוב חזות העיר באמצעות טיפוח ופיתוח השט־חים הציבוריים לא נעשה כחלק ממדיניות עירונית כוללת (כמו זו שניתן לראות בתל אביב-יפו ובחולון), ולפיכך, קבלת ההחלטות בנושא נעשית פעמים רבות באקראי, ללא מחשבה כוללת, ובהתאם לצרכים נקודתיים.

תל אביב-יפו הקדמה

תל אביב-יפו היא העיר השנייה בגודלה במדינת ישראל, ולפי נתוני הלמ"ס התגוררו בה, נכון לסוף שנת 2014, כ־426.1 אלף תושבים⁶. לפי המדד החברתי־כלכלי תל אביב-יפו משתייכת לאשכול 8/10 והיא כמובן רשות עירונית חזקה ועצמאית. כתור צאה מכך, העיר נהנית מאוטונומיה רבה בתחומי תכנון, חינוך, רווחה ובתחום התר־בות בפרט. תקציב האמנות הפלסטית של העירייה לשנת 2017 עמד על 1,930,000 ש"י.

נכון לשנת 2010, הוצבו בתל אביב כ־175 פסלים של כמאה אמנים שונים הפועלים בישראל ומחוצה לה. בין השמות הבולטים ניתן למצוא יצירות של אמנים מרכזיים כדני קרוון, מוטי מזרחי, צדוק בן־דוד, בוקי שוורץ, מנשה קדישמן, דרורה דומיני, יגאל תומרקין ורבים וטובים אחרים.

תהליך הצבת הפסלים במרחב העירוני התל אביבי התבצע ברובו בעשור שבין 1980–1990, כאשר במהלך שנות ה־80 הוצבו ברחבי העיר 41 פסלים (ובשנת 1989 לבדה הוצבו 16 פסלים). במהלך שנות התשעים הוצבה המסה הקריטית של פסלי העיר, 76 פסלים בסך הכל⁸. תהליך זה בוצע כחלק

איך בוחרים כיום אמנות ציבורית בישראל, ולמה זה חייב להשתנות

תל אביב

תל אביב

תל אביב

תל אביב

מתהליך עירוני רחב היקף אותו הובילו ראש העיר דאז, שלמה (צ'יץ') להט, וממשיכיו. קידום תהליכי התחדשות עירונית לרבות "תכנית לב העיר" (ומאוחר יותר גם "תכנית הרובעים"), כללה יצירה של מרחבים עירו־ניים ציבוריים חדשים, כאשר ההיבט הפיסולי במרחבים אלו היה אחד מגורמי המפתח בעיצוב המרחב והענקת אופיו הייחודי.

תל אביב-יפו היא גם המקום היחיד בישראל שבו נעשה בעבר ניסיון משמעותי בודד לקדם מדיניות של "אחוז למען האמנות". לפי מודל "אחוז למען האמנות", אחוז אחד מתקציב פרויקטי בניה בעלי היבט ציבורי בעיר יועבר לרכישת יצירת אמנות שתוצב בשטח הפרויקט. קביעת עלותו של הפרויקט, כמובן, היא הבסיס ליישום המדיניות.

בתחילת שנות ה־90 קידמה עיריית תל אביב-יפו תקנה לפיה יזמים המקימים פרויקטים רחבי היקף בעלי היבט ציבורי, ישלבו בהם יצירת אמנות בערך של אחוז אחד מעלות הבניה. התקנה קבעה אז כי יש לקבל הנחיה ואישור של ועדת הפיסול והאנדרטאות של עיריית תל אביב-יפו, באמצעות אדריכל מנהל ההנדסה, לאלמ־נטים המוצעים ולאופן שילובם בפיתוח.

בתגובה לניסיון זה, הוגשה בשנת 1996 עתירה מטעם "איגוד הקבלנים" בשיתוף חברות קבלניות נוספות לבית־המשפט המנהלי בתל אביב-יפו, בטענה כי התקנה פוגעת בזכות הקניין שלהם וכי היא אינה חוקית. מאחר ומדובר בתקנה ולא בהנחיה כוללנית בעלת קריטריונים קשיחים, השופט שדן בעתירה פסל את התקנה והיא בוטלה (תקציר הפסיקה המקורית מצורפת כנספח בהמשך החוברת). מאז, נכשלו כל מאמציה של עיריית תל אביב-יפו להעביר הנחיה גורפת בנושא⁹.

כיום, לעיריית תל אביב אין תקציב ייעודי עבור יצירות אמנות ציבוריות חדשות. התקציב הקיים, כ־170 אלף שקלים בשנה, משמש לתחזוקת הפסלים הקיימים. בעיר ניצבים כ־170 פסלים, מה שמוביל להקצאה של אלף שקלים עבור תחזוקת כל יצירה.

במידה ומאושרת הצבה חדשה, התקציב מגיע דרך אישור תקציב חריג בתיאום עם המחלקות האחראיות לכך בעירייה. את שכר האמן משלמת העירייה. מעין נבו, מרכזת הפרויקטים האמנותיים בעירית תל אביב-יפו, אשר אחראית מתוקף תפקידה על הטיפול בפסלי החוצות בעיר, מדגישה כי זו מדיניות עירונית קשיחה שהעירייה מקדמת.

נבו¹⁰ מוסיפה כי "פסלים במרחב הציבורי הם כלי משמעותי בהנגשת תרבות לאזרח. לייצר רגע של מפגש בין האמנות ליום יום. דוגמא טובה למפגש כזה אני מוצאת בפסל הפנס של גבי קלזמר בשד' בן גוריון. יש תחושה שהוא אינטגרלי למרחב, כאילו נולד למקום. גם לפני שהשדרה עברה פיתוח ושרדו, ובמיוחד אחרי. הפסל הוא כל כך עירוני במהות שלו שהוא מתחבר בצורה הרמונית למרחב עד קשה לדמיין את המרחב הזה בלעדיו."

כיום, מרבית היוזמות להצבות חדשות בעיר מגיעות מאנשים פרטיים או מאמנים. העירייה יוזמת הצבות חדשות לציון אירו־עים בעלי חשיבות עירונית בלבד, דוגמת חגיגות המאה לעיר, אך הצבות אלו הן הצבות נקודתיות.

תהליך בחירת והזמנת יצירות חדשות מנוהל על ידי "הוועדה העירונית לבחירה ושיפוט של יצירות המיועדות למרחב הצי־בורי". לצד היותה של הוועדה גוף שופט, ביכולתה להציע ולזיום הצבות חדשות. כיום עם ירידת היקף הפעילות וההצבות החד־שות בעיר, הוועדה מתנהלת בעיקר כגוף שיפוטי ולא כגוף יזום. נבו מציינת כי הוועדה מקפידה שלא לעבוד עם חברות מסחריות לעיצוב, אלא רק עם אמנים מקצועיים שיוצרים יצירות מקוריות בהתאמה למקום ההצבה. בנוסף, תהליכי הצבות חדשים נעשים במסגרת תהליכי שיתוף ציבור, כאשר התושבים הינם שותפים לתהליך התכנון יחד עם האדריכל והיום.

^[6] הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2014) פרופיל עירויות

^[7] עיריית תל אביב, תקציב העירייה לשנת 2017

^[8] מבוסס על "מדריך פסלי חוצות" בהוצאת עיריית תל אביב יפו, 2010

^[9] נורית אשר פניג, אחוז למען אמנות, ערב רב, 2014:16

^[10] הריאיון עם גברת מעין נבו נערך בתאריך 21.5.17 במשרדי אגף התרבות בבית אריאלה בתל אביב

איך בוחרים כיום אמנות ציבורית בישראל, ולמה זה חייב להשתנות

ועדה עירונית להצבת פסלים בעיר ולשילוב אמנות בבניה

ועדת הפיסול העירונית של תל אביב-יפו מתכנסת כמה פעמים במהלך השנה, לפי מידת הצורך בעת הצטברות מספקת של בקשות. חברי הוועדה ממונים על ידי ראש העיר וכוללים אנשי ונשות מקצוע מתחומי האמנות והאדריכלות כפי שמחייב נוהל 645 להצבת יצירות אמנות ויצירות לשם הנצחה בעיר תל אביב-יפו (2007). נוהל זה מסדיר את סמכויות הוועדה העירונית לבחירה ושיפוט של יצירות המיועדות למרחב הציבורי. נוהל 645 גובש לאחר שדו"ח של מבקר העירייה משנת 2005 מצא כי הרכב הוועדה בפועל אינו תואם בהכרח את ההרכב המורכב בנוהל. לאחר ביקורת זו קיבלו חברי הוועדה, הפועלים בהתנדבות, כתבי מינוי. היו"ר הנוכחי של הוועדה, אדריכל דן איתן, אינו זוכר מתי מונה לתפקיד. הוא מכהן בו, לדבריו, קרוב לשני עשורים¹¹.

המצב כיום

כיום, כאמור, התקציב הייעודי עבור פסלי החוצות בעיר משמש לתחזוקה שוטפת. כשליש מהפסלים עוברים בדיקות בטיחות על ידי קונסטרוקטור חיצוני מדי שנה. עבודות התחזוקה, אם נדרשות כאלו, מבוצעות על ידי אגף שפי"ע. במידה ומדובר בנזק היקפי משמעותי, עבודות התחזוקה זוכות לתקציב חריג. עם הקמתו של כל פסל, מגיש האמן נספח מפורט של הוראות תחזוקה. מסמך זה משמש בהמשך כמסמך הרשמי שלפיו מבוצעות עבודות התחזוקה בעת הצורך.

¹¹ כפי שעולה בדו"ח של מבקר העירייה משנת 2005.

¹² הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2014) פרופיל עירויות.

¹³ הראיון עם רפי ואזנה התקיים במשרדו בעיריית חולון, 6 ביולי 2017.

חולון היא העיר התשיעית בגודלה בישראל. היא ממוקמת במחוז תל אביב ומדורגת באשכול 5/10 במדד החברתי-כלכלי לפי נתוני הלמ"ס¹². בתחילת שנות האלפיים, החליטה עיריית חולון לקדם תהליך של מיתוג מחדש כעיר ידידותית ומותאמת לילדים. כחלק ממיתוג עירוני זה, הושם דגש מרכזי על יצירה ופיתוח של שטחים ציבוריים. במרכזו ניצב פרויקט פיסול רחב היקף בשם "גן סיפור". במסגרת פרויקט זה, הוזמנו אמנים ישראלים שונים ליצור פסלי סביבה בהשראת סיפורי ילדים מוכרים. פרויקט "גן סיפור" משרת גם את מדיניות פיתוח השטחים הציבוריים הירוקים בעיר, המשתרעים על פני שטח כולל של כ־1200 דונם. בשטחים אלו הוקמו למעלה מ־40 גני סיפור, כאשר הפסלים שהוזמנו שולבו בגינות ירוק, לצד ספסלי ישיבה ומתקני משחקים לילדים.

אף שבמהלך שני העשורים האחרונים רובן המוחלט של יצירות האמנות הציבורית שהוצבו בחולון הוזמנו במסגרת פרויקט "גן סיפור", פזורים בעיר גם פסלים רבים שהוצבו לפני תחילת התכנית ואינם קשורים אליה, בהם יצירות של מיטב הפסלים הישראליים דוגמת פרופ' ציונה שמשי, יגאל תומרקין, מוטי מזרחי, זיאק ז'אנו, בוקי שוורץ, יצחק דנצינגר, ויקטור פרנקו ועוד.

מבנה אירגוני ומדיניות

נושא האמנות הפלסטית בעיריית חולון נמצא בשני העשורים האחרונים תחת אחריות מנכ"ל העירייה. עד שנת 2017 כיהנה בתפקיד חנה הרצמן, ולדברי עוזר מנכ"ל העירייה לתרבות ואמנות, רפי ואזנה¹³, קביעת המדיניות העירונית בנושאי אמנות הפלסטית, לרבות הפיסול הציבורי ופיתוח "גני סיפור", היה חלק מהמדיניות שאותה קידמה לשכת המנכ"ל.

ההצבת הפסלים העירוניים מתבצעת בחולון על ידי שתי זרועות ביצועיות שונות של העירייה – לשכת המנכ"ל, והאגף לגנים האחראי על השטחים הציבוריים, בנוסף ללשכת המנכ"ל, שבעלות העירייה. מחזיקה העירייה חברות בת¹⁴ המשיקות לתחומי התרבות והאמנות ברמה העירונית.

- * רשת קהילה ופנאי חולון
- * החברה לבילוי ובידור חולון
- * החברה הכלכלית לפיתוח חולון בע"מ
- * החברה לפיתוח תיאטרון ומוסיקה, אמנות ומחול

החברה לפיתוח תיאטרון ומוסיקה, אמנות ומחול, למשל, היא חברת בת עירונית שעוסקת בתחום פיתוח התרבות והאמנות בעיר. לחברה יו"ר דירקטוריון והיא מפעילה את מוסדות התרבות בעיר: תיאטרון חולון, מוזיאון הילדים הישראלי, מדיטק והמרכז הישראלי לאמנות דיגיטלית.

ועדת פיסול

בעשר השנים האחרונות פועלת בעיר ועדת פיסול. חברי הוועדה כוללים נציגות של לשכת המנכ"ל, נציגות של אנף גנים ונוף, אדריכלים, גזברות, וזאת לצד נציגות חיצונית ממוזיאון העיצוב ומהמכון הטכנולוגי חולון (HIT). הוועדה מתכנסת שלוש פעמים בשנה ולפי הצורך. אל הוועדה מגיעות הצעות אשר נידונו תחילה עם עוזר מנכ"ל העירייה בנושאי תרבות ואמנות, ולאחר קבלת הנחיות ממנו עולה ההצעה אל הוועדה. הוועדה דנה אך ורק בהיבטים האמנותיים של ההצעה, ואינה מתחייבת בפני האמנים המגישים שהצעתם תגיע לכדי הצבה. לדברי ואזנה, ההנחה היא שהפסלים מיועדים לגני הסיפור, והשיקולים המנחים את הוועדה הם בעיקר "ערכו החינוכי" של הפסל, גני- שותו לקהל ופוטנציאל השימוש שבו.

אגף גנים ונוף

מרגע אישור הצעה לפסל, הטיפול בשאר ההיבטים — כולל חתימת החוזה מול האמן, גיבוש התקציב ומציאת מקום ייעודי להצבה

— נעשה על ידי מחלקת אגף גנים ונוף.
מחלקה זו עובדת באופן ישיר מול האמץ
הנבחר, כאשר מרגע הגשת ההצעה, תהליך
פיתוח "גן סיפור" נמשך בין שנה עד שלוש
שנים. על העירייה חלות כל ההוצאות הכרו-
כות בפיתוח הקרקע והשטח. שכר האמץ
מועבר לאחר ההצבה.

איך מציעים פסל?

תהליך הגשת הצעה לעבודת אמנות במרחב הציבורי בחולון יכול להתחיל ביוזמת אמנים, כיוזמה של הוועדה ולשכת המנכ"ל, או בפנייה ישירה לאמנים שאת עבודותיהם קובעי המדיניות מעוניינים להציב. ההצעות הראשוניות כוללות לרוב דגם, הסבר קצר, ורעיון או סקיצה של הפסל המוצע. הרשות בוחרת לעיתים לעבוד עם אמנים איתם עבדה כבר בעבר.

תקציב

המימון עבור "גני הסיפור" מגיע מתקציב ייעודי תחת אגף גנים ונוף. בהצבות הנדירות אשר אינן נמנות על פרויקט זה, התקציב מגיע מלשכת המנכ"ל.

בחינה של חלוקת תקציב העירייה לשנת 2015¹⁵ מראה כי בדומה לתל אביב-יפו, מרבית תקציב האמנות הציבורית בחולון מופנה כיום לתחזוקה של הפסלים הקיימים, וזאת לאור מיעוט הצבות בשנים האחרונות ומיצוי של פרויקט גני סיפור. לדברי ואזנה, האתגר הבא של העירייה הוא להמשיך ולשלב את הפסלים בחיים העירוניים. נכון לשנת 2018 נמצאו שני גני סיפור נוספים בפיתוח, שאליהם הופנו תקציבים גדולים יחסית מאחר והם מבוססים על סיפורים של סופרים שאינם פועלים בישראל ומחייבים תהליך של רכישת זכויות יוצרים.

תחזוקה והנגשה

ניכר כי העירייה משקיעה משאבים בתחזוקה ובהנגשת פסלי החוצות, בעיקר במסגרת גני הסיפור. במהלך העבודה מול האמנים,

אוספת העירייה מידע על כל פסל. מידע זה מרוכז ב"תיק פסל" שכולל את מאפייניו הפיזיים, על מנת שעבודות התחזוקה ייעשו בהתאם ליצירה המקורית. העירייה מעסיקה שני פסלים האמונים על ההיבט הבטיחותי והאמנותי בתחזוקת הפסלים.

פרויקט גני הסיפור מוצג על מפת ה-GIS של העירייה ומופיע באתר העירייה. בגני הסיפור מופיעים לוחות מיידע הנושאים את שם הסיפור, שם הסופר ושם הפסל. בשנת 2008 הוציאה העירייה לאור את הספר "גני סיפור בחולון", המאגד את כלל גני הסיפור בעיר, בשילוב הסברים על הסיפורים, הסופרים, עבודות הפיסול ותהליך העבודה עליהן.

קריית גת

הקדמה

קריית גת ממוקמת באזור חבל לכיש, ומונה כחמישים אלף תושבים. את מעמדה המוני-ציפלי קיבלה בשנת 1972, ולפי נתוני הלמ"ס העיר מדורגת באשכול 4/10 בדירוג הסוציו-אקונומי.¹⁶ בסוף שנות החמישים שימשה קרית גת כמעברה לעולים, ובמשך כל שנות קיומה קלטתה גלי הגירה. העיר תוכננה במסגרת "תכנית שרון" (1951) ונחשבת לאחת מעיירות הפיתוח המתוכננות ביותר מבין העיירות הכלולות בתכנית. לפי תכנית המתאר הנוכחית של העיר, צפוי בעתיד גידול משמעותי באוכלוסייתה לצד הפיכתה לעיר מחזור בין-מטרופוליטנית.¹⁷ בהיותה מתוכננת לפי רציונל עיר הגנים, כוללת קרית גת שטחים פתוחים ציבוריים נרחבים. בשטחים אלו הוצבו פסלים המהווים עד היום את אחד מסימני ההיכר של העיר.

בשנות השישים והשבעים פעלו בעיר מספר פסלים שעבודותיהם הוצבו בשטחים הציבוריים ובמוסדות החינוך והתרבות בעיר. חלקם הוזמנו על ידי משרד השיכון או על ידי גופים פרטיים דוגמת מפעל הפיס, חלקם נתרמו על ידי אנשים פרטיים, וחלקם נתרמו על ידי האמנים עצמם. במסגרת זו הוצבו בעיר עבודות של הפסלים אבנר בר חמא,

רבות מההצבות שהוזמנו

מגורם בלתי מקצועי זה הוסרו

בשנים האחרונות כחלק

מהמדיניות החדשה וחלק בשל

סיכון בטיחותי. בכך, הביא

תהליך בחירה בלתי מקצועי

לבזבז מיותר של כספי ציבור

ולפגיעה במרחב הציבורי

במקום לשפרו ולהעשיר את

חיי התושבים.

14. עיריית חולון (2017)

15. עיריית חולון (2017)

16. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה
(2014). פרופיל עירוני

17. עיריית קריית גת, תכנית המתאר המקומית לקריית גת 2035 (2017).

18. רשימה לזכרו של בר יוסף באתר הפייסבוק של העירייה.

- 19.** הראיון עם מר אבנר בר חמא
התקיים בשנת 2017 בבית אביחי
בירושלים.

20. ברחבי העיר מצויות כיום מספר רב של הצבות אשר נוצרו על ידי אותו גורם. המרואיינים באגף שיפור פני העיר ביקשו שלא להתייחס אל הגורם בשמו. מרבית ההצבות ככולן אינן עומדות בתקן בטיחות או אסתטי, ולא עברו שיפוט מקצועי בטרם הוצבו בעיר.

21. אתר האינטרנט של עיריית קריית גת (2017)

22. ראיון עם הגברת שיינפלד נערך בתאריך בשנת 2017 באגף שפ"ע בקרית גת.

דגם של פיתוח תחבורה ציבורית

תחבורה ציבורית ברחובות, ישראל

תחבורה ציבורית ברחובות, ישראל

לדבריו, "אין שום ייעוץ מקצועי. ראש העיר הוא האוצר של העיר, ללא כל רקע או יעוץ מקצועי. יש זלוזל והזנחה של היצירות".

באחת משיחותינו, בעת שתיארה איזבלה שיינפלד היקשרות של העירייה עם אמנית שיצירתה הוצבה בעיר לפני מספר שנים, ושדרשה תיקונים חוזרים עקב בלאי, חשפה בפני שיינפלד מדיניות לא כתובה ולא חוקית שבמסגרתה ממתינה העירייה עד להיווצרות בלאי מספיק שהופך את היצירה למסוכנת, ובעקבות זאת, מובילה העירייה להסרתה.

פיתוח תחבורה ציבורית ברחובות, ישראל

מנהל הפיתוח במשרד החינוך – טיפה בים

גורם יוצא דופן למדי, הפועל בצורה מסוֹרת ומלווה בוועדה מקצועית, הוא "מנהל הפיתוח" של משרד החינוך. "מנהל הפי־תוח" שם דגש מרכזי על עיצוב חזות מבני החינוך בישראל, ומנהיג מדיניות המתייחסת אל השטחים הציבוריים במוסדות אלו, במטרה להקנות להם היבט אסתטי וחינוכי. דבר זה נעשה לעיתים באמצעות הצבה של יצירות אמנות בשטח המוסדות. מנהל הפיתוח רואה ביצירות אמנות גורם המש־פיע על יצירת אקלים בית־ספרי מיטבי, ותורם ללמידה, להוראה, לפעילות החינו־כית ולהתנהגות חברתית חיובית. סביבה לימודית אסתטית ותרבותית, המאפשרת תהליכי סוציאליזציה ותהליכי חשיבה מסדר גבוה, תורמת אף למניעת תופעות של השחתה, חיכוך ו אלימות.

פיתוח תחבורה ציבורית ברחובות, ישראל

מדיניות לא כתובה ולא חוקית שבמסגרתה ממתינה העירייה עד להיווצרות בלאי מספיק שהופך את היצירה למסוכנת, ובעקבות זאת, מובילה העירייה להסרתה.

במסגרת זו, "אגף הפיתוח" מסייע בשיפור חזות המבנה, תוך פיתוח המודעות האסת־טית והתייחסות להיבטי תכנון מפחיתי אלימות. באחריותו נמצאים תנאי התקצוב וכן הפניית התקציבים, לצד קביעת נהלים וסטנדרטים חינוכיים ואסתטיים התואמים את מטרות החזון. בנוסף, מנהל האגף את הוועדה המקצועית שהוקמה לשם כך. חברי הוועדה המקצועית הינם אדריכלים, מעצ־בים, אמנים ונציגי אגפים במשרד. התכניות נבחנות ונשפטות על פי הפרוגרמה החינו־כית והפיזית של בית הספר, ועל פי קריט־ריונים אסתטיים.

לאחר אישור תכניות הפרויקט על ידי הוועדה המקצועית, נקבע גובה ההשתתפות של האגף בתקצוב הפרויקט על פי הנהלים והקריטריונים שנקבעו ופורסמו ברבים. הפרויקטים המאושרים מבוצעים על ידי הרשויות המקומיות ובאחריותן.

נספח – סקר אמנים למיפוי מצב שדה הפיסול הציבורי בישראל כיום

במסגרת מחקר זה הופץ שאלון בין 20 אמנים הפועלים בתחום הפיסול במרחב הציבורי בישראל. מטרת הסקר הייתה לערוך מיפוי של שדה האמנות הציבורית בישראל כפי שהוא מתנהל כיום — ללא כל מדיניות ברורה ומכוונת, ולאור התגב־רות אי סדרים בהתנהלות רשויות מקומיות מול אמנים.

מתשובות האמנים על השאלונים עולה כי **רק במעט יותר משליש מהמקרים לווה תהליך בחירת והצבת יצירות אמנות במרחב הציבורי על ידי אוצר מקצועי, כאשר ברוב המקרים האנשים שליוו את הפרויקט מטעם המועצה המקומית אינם גורמים מקצועיים בתחום האמנות (עובדי עירייה, מפיקים וכן הלאה). מעל כשלושים אחוזים מהמשיבים ענו כי חוו קשיים משמ־עותיים בגביית שכר האמן המגיע להם.**

רק במעט יותר משליש

מהמקרים לווה תהליך בחירת

והצבת יצירות אמנות במרחב

הציבורי על ידי אוצר מקצועי.

מעל כשלושים אחוזים

מהמשיבים ענו כי חוו קשיים

משמעותיים בגביית שכר האמן

המגיע להם.

ברמה הארצית לא קיימת כיום אף יוזמה או חקיקה ייעודית לנושא הפיסול במרחב הציבורי. תקציבים מוסדרים לא מופנים לתחום, ולא קיימת כל מדיניות או יד מנחה שלוקחת את ההיבט הזה תחת חסותה (למעט יוצאים מן הכלל כגון יוזמת משרד החינוך לשילוב פיסול במוסדות חינוך). כך מתקבלת קקופוניה מרחבית, שבה כל רשות אמונה על התחום באופן עצמאי וללא תיאום ברמה הארצית. הדבר משקף באופן ברור את הפערים הסוציו־אקונומיים בין המרכז ואזורי הפריפריה, כאשר ללא תקצוב ראוי נאלצות הרשויות החלשות להסתמך על יצירות ברמה ירודה או לוותר על הצבות חדשות כלל.

אף יוזמה או חקיקה ייעודית

לנושא הפיסול במרחב

הציבורי. ללא תקצוב ראוי

נאלצות הרשויות החלשות

להסתמך על יצירות ברמה

ירודה או לוותר על הצבות

חדשות כלל.

איך בוחרים כיום אמנות ציבורית בישראל, ולמה זה חייב להשתנות

תחבורה ציבורית ברחובות, ישראל

מסקנות עיקריות מהמחקר

רמת מדיניות ארצית

* **היעדר חקיקה:** ברמה הארצית לא קיימת כיום אף יוזמה או חקיקה ייעודית לנושא הפיסול במרחב הציבורי. תקציבים מוסדרים לא מופנים לתחום, ולא קיימת כל מדיניות או יד מנחה שלוקחת את ההיבט הזה תחת חסותה (למעט יוצאים מן הכלל כגון יוזמת משרד החינוך לשילוב פיסול במוסדות חינוך). כך מתקבלת קקופוניה מרחבית, שבה כל רשות אמונה על התחום באופן עצמאי וללא תיאום ברמה הארצית. הדבר משקף באופן ברור את הפערים הסוציו־אקונומיים בין המרכז ואזורי הפריפריה, כאשר ללא תקצוב ראוי נאלצות הרשויות החלשות להסתמך על יצירות ברמה ירודה או לוותר על הצבות חדשות כלל.

* **חוסר בהירות תכנונית:** בשל ריבוי הגורמים המייצרים ומעצבים את המרחב העירוני הישראלי, הזמנת יצירות אמנות ציבוריות לאחר שלב התכנון מגביל את טווח האפשרויות של האמן. שינוי מומלץ הוא הזמנת יצירת האמנות הציבורית **תוך כדי תהליכי התכנון ולא לאחר מעשה**. כך יתאפשר לאמן טווח פעולה נרחב יותר, ויצירתו תוכל להתערב ולהתייחס לסביבה בצורה אופטימלית.

רמת הרשות המקומית

* **שרירותיות מול הצבה נושאית:** במהלך המחקר זיהינו שני דפוסי פעולה במרבית הרשויות המקומיות. האחד, הצבות שרירותיות והצבות נקודתיות תלויות מקום (סייט־ספסיפיק), ללא יצירת הקשר עירוני או מקומי רחב היקף. השני — דפוס עבודה נוסף בו מעסיקה הרשות המקומית "חברת תוכן" המציעה שירות כולל של אוצרות, בחירת האמ־נים, בחירת היצירה וגיבוש קונספט להצבת אמנות ברחבי הרשות. הדבר מייצר "יצירות" קישוטיות נטולות ערך אמנותי (למשל: פסלי פירות, פרחים, כלי נגינה, חיות וכו') הנפוצים ברחבי הארץ). קישוטים גנריים אלו לא מייצרים תוכן בעל משמעות עבור תושבי המקום, ואינם מעוררים את הצופה למחשבה עשירה ויצירתית. בשל הדרתם של אמנים מקצועיים ואוצרים מקצועיים מתהליך הבחירה וההצבה, אין בכוחם של קישוטים מסוג זה לתרום לפיתוח התרבות והאמנות בישראל. בנוסף, שיטה זו מדירה אמנים ישראלים מקצועיים ממקור תקציבי חשוב ומשמעותי מאוד, בתחום שמקורות הפרנסה בו מוגבלים.

* **צמצום התקציבים:** המחקר מעלה כי בעשורים האחרונים חלה ירידה בנפח התק־ציבים המופנים ישירות לפיסול העירוני האמנותי ביחס לעשורים קודמים, שבהם האקלים הפוליטי והמרחבי עודד את העשרת המרחב הציבורי בתחומי התרבות והחינוך. כיום, במרבית הרשויות אין תקציב ייעודי לצורך זה. ברשויות שכן פועלות בתחום, התקציב מנותב בעיקר לתחזוקת הפסלים הקיימים.

* **מחסור באנשי מקצוע:** מאחר ורק הרשויות המקומיות החזקות יכולות להרשות לעצמן להפעיל אגף או מחלקה לאמנות ולתרבות, בשאר הרשויות המקומיות תחום האמנות "מסונף" למחלקות ולאגפים שונים ומשונים בהתאם למבנה הארגוני של הרשות: אגף שיפור פני העיר, לשכת מנכ"ל ועוד. כתוצאה מכך, גורמים מקצועיים ובעלי רקע בתחום, שביכולתם ללוות את התהליך במקצועיות וכן להטוות מדיניות ארוכת טווח של אמנות ציבורית בעיר, אינם מעורבים כלל בתהליך הבחירה וההזמנה של יצירות אמנות למרחב הציבורי. תהליך לא מקצועי זה מביא, כפי שמראה המקרה של קרית גת, לבזבוז כספי ציבור על עבודות ברמה ירודה.

רמת האמים

* **היעדר תמיכה באמן העצמאי הפועל במרחב הציבורי:** כיום, מרבית התמיכות הציבוריות הניתנות בתחום האמנות הפלסטית בישראל מיועדות לפעילות של מוסדות (גלריות, מוזיאונים, מלכ"רים). האמן העצמאי עצמו לא זוכה לתקציבים באופן ישיר, ללא תיווך, על עבודתו, למעט בצורה של פרסים נקודתיים מטעם מפעל הפיס או משרד התרבות. בשל האופן הבלתי מוסדר, הבלתי שקוף והבלתי מקצועי שבו פועל תחום האמנות במרחב הציבורי בישראל, נמנע מאמנים ישראלים מקצועיים רבים, בעלי רזומה מרשים והכרה מקצועית בישראל ובעולם, מקור פרנסה מרכזי וישיר שאמור היה לאפשר להם להתפרנס בכבוד.

* **הליך בחיית האמן:** ניכר כי רשויות מקומיות עובדות עם קומץ אמנים הקשור למספר חברות מסחריות הפועלות בתחום, כך שנמנעת האפשרות מכלל האמנים המקצועיים להציע הצעות לפיסול ציבורי ולהשתתף במכרזים. התנהלות סגורה זו מקשה על אמנים חדשים, מקצועיים ומוכשרים להתברג בתחום, וכך פוגעת מאוד בענף האמנות המקומית שבו אפשרויות התעסוקה מצומצמות. מאידך – התנהלות זו מחזקת את פעילותן של החברות המסחריות המשווקות יצירות אמנות מן המוכן.

*** ספקים:** נכון להיום אמנים אשר הוזמנה מהם עבודת אמנות ציבורית רשאים לבחור את הגורמים עימם הם מעוניינים לעבוד על הפקת היצירה (בעלי מלאכה, ספקי חומרים, וכו'). משום שהדבר לא נעשה במסגרת מכרו מסודר ושקוף, לא ניתן לעמוד באופן מלא על סך השיקולים בבחירות אלו. כך מתקבלות בפועל יצירות ברמות גימור שונות המקשות על תחזוקתן ומייצרות עלויות גבוהות לרשויות.

המלצות עיקריות

רמת הרשות המקומית

* **גיבוש מדיניות עירונית אחידה:** מומלץ לקדם מדיניות עירונית הרואה את הפיסול הציבורי כחלק ממכלול הפעילויות התכנוניות בהתפתחות העיר. הטמעת המדיניות תעשה במסגרת תהליכים דוגמת מיתוג ערים, התחדשות עירונית, פרויקטי שיקום ושיפוץ שכונות, וכן בתכנית עבודה שוטפת. אנשי המקצוע הפועלים בוועדות ו/או המייעצים לרשויות יתנו את הדעת לפיזור מאוזן של הפסלים ברחבי הרשות, וימנעו מצב של עודף ריכוז עבודות באזור מסוים על פני אזורים אחרים, או מהגעה למצב של עודף ורוויה תוך זמן קצר.

*** יצירת ועדות אזוריות:** מומלץ להקים ועדות מקצועית אזורית, הכוללות אנשי מקצוע שיספקו ליווי מקצועי ורצוף לרשויות המקומיות. ועדות אלה יכללו: אוצרים, אמנים, אנשי אקדמיה, מפקי אמנות, מתכננים עירוניים, אדריכלים ואדריכלי נוף. אנשי המקצוע בוועדות יהיו אמונים על קידום המדיניות האזורית ועל מתן מענה אמנותי וטכני. מטרת הוועדה האזורית להחליף את הוועדה המקומית (במידה וקיימת כזו) וכך ליצור נפח עבודה שיאפשר דיון והתכנסות סדירה. תקצוב הוועדה האזורית יתקבל בהתאם לרשויות השו- תפות בו, כאשר החלק היחסי של כל רשות יקבע כנגזרת ממצבה הסוציו-אקונומי, שטח השיפוט ובהתחשב בהצבות הקיימות בעיר.

נמנע מאמנים ישראליים

מקצועיים רבים, בעלי רזומה

מרשים והכרה מקצועית

בישראל ובעולם, מקור פרנסה

מרכזי שאמור היה לאפשר להם

להתפרנס בכבוד.

מומלץ לערוך מיפוי מחדש של

המרחב הקיים תוך איתור

מוסדות עירוניים קיימים אשר

ירוויחו ויהנו מהצבת יצירות

אמנות ציבוריות בהם

- * חיוב שימור נאות של היצירה:** מומלץ לקדם מדיניות של מעקב ושיפוף עיתי של יצירות קיימות, כדי למנוע את הזנחתן. זאת לצד צמצום בזבוז תקציבים ציבוריים עקב אי-טיפול נאות ובזמן. במקביל, יש צורך בפיקוח ובמתן מענה תקופתי קצר-מועד לאיתור נזקים ופגמים שיש לטפל בהם מחוץ למועדים הקבועים. יש לדאוג כי פעולות של שיפוף ושימור יעשו על ידי אנשי מקצוע מיומנים ומוכחים בתחום שימור יצירות אמנות.

- * **חיוב תשלום לאמנים היוצרים:** מומלצים שני מהלכים הנוגעים לשכר האמן. (א) חיוב ודוספת מרכיב "שכר אמן" בתקציבי הפקת יצירות האמנות במרחב הציבורי. מרכיב זה יכלול שכר תכנון עבור שלב התכנון, גם במידה והפסל לא יצא לפועל, וכן שכר ביצוע אשר ישולב בתקציב ההפקה של הפסל. (ב) יצירת מנגנון תמלוגים שנתי לכל יצירה ציבורית, כנגד ויתור על זכויות הקניין של האמן על היצירה, וליווי הרשות לשימור ושיפוץ היצירות בעת הצורך.

- * זיהוי הזדמנויות במסודות ציבור קיימים:** מומלץ לערוך מיפוי מחדש של המרחב ההקיים תוך איתור מוסדות עירוניים קיימים אשר ירוויחו ויהנו מהצבת יצירות אמנות, ציבוריות בהם, תוך שיפור חוויית התושבים והמבקרים — מרפאות, בתי חולים, בתי ספר, אזורי תעשייה, בתי אבות, מרכזים שיקומיים ועוד.

- * **חיזוק קשרי הציבור עם היצירות הציבוריות:** מומלץ לחזק את הקשר בין התושבים והיצירות על ידי קידום פעילויות חינוכיות וקהילתיות סביב הפסלים הקיימים. בנוסף, מומלץ להפיק קטלוג ובו מידע על היצירות הציבוריות שבתחום הרשות, וכן לדאוג שקטלוג זה יהיה נגיש לציבור.

המלצות ברמת האמנים

- * מתן הנחיות לאופני שימור היצירה: יש להנהיג נוהל שבו האמן מעביר לרשות "תיק שימור" מסודר לכל יצירה שהוצבה במרחב הציבורי. שיפוץ ושימור הפסל יהיו כפופים להנחיות אלה. חריגה מהן תהווה הפרה משפטית שמבצעת הרשות.

- * הרחבת הכלים להכשרה מקצועית בתחום:** יש להרחיב את המסגרות המקצועיות התומכות בפועל של האמנים העוסקים בפיסול ציבורי. הפקת סדנאות, רבי־ישיח, אינדקס נותני שירותים, ייעוץ משפטי ייעודי ועוד. בנוסף, קידום הנושא במסגרת אקדמיות לאמנות לצד רשויות מקומיות.

- * פעילות במסגרת איגוד האמנים:** מומלץ לחזק את הקשרים הקיימים ולעודד יצירת קשרים חדשים במסגרת איגוד האמנים הפלסטיים תוך גיבוש מתווה עבודה וכללי אתיקה מקצועיים ייחודיים לפיסול במרחב הציבורי. מתווה זה יתייחס להיבטים המשפטיים, לעבודה מול ספקים, ולשיתוף ידע מקצועי. הפעילות בנושא זה באיגוד תשאף להמשיך ולמקצע את תחום האמנות הציבורית בישראל באמצעות קיום מחקרים, קיום כנסים והפקת מפגשים מקצועיים בנושא.

- * **פעילות לובי/שדולה:** יש לדאוג לקידום חקיקה ומדיניות להסדרת מעורבותם של אמנים מקצועיים, אוצרים ואנשי מקצוע נוספים בתחום הפיסול הציבורי בישראל, וכן תוך התייחסות אל שכר תכנון ושכר ביצוע של היצירות.

- * פיתוח הזדמנויות ושיתופי פעולה בין-תחומיים:** יש לעודד שיתופי פעולה בין ציבור האמנים הפלסטיים בישראל ובין משרדי אדריכלים/מעצבים/חברות קבלנים ועוד, שיאפשר חיבור בין אנשי המקצוע הפועלים בתחומים השונים הנוגעים לפיתוח המרחב הציבורי.

יש לדאוג לקידום חקיקה

ומדיניות להסדרת מעורבותם

של אמנים מקצועיים, אוצרים

ואנשי מקצוע נוספים בתחום

הפיסול הציבורי בישראל

מה אפשר לעשות? הצעת חוק להסדרת תחום האמנות במרחב הציבורי בישראל. איגוד האמנים הפלסטיים

נוסח זה של הצעת חוק להסדרת תחום האמנות במרחב הציבורי בישראל הוא יוזמה של "איגוד האמנים הפלסטיים" בנסיון לתקן את המצב הקיים, ולסייע להסדרת התחום. הצעת חקיקה זו שמה דגש על שקיפות וניהול תקין של תהליכי הבחירה והזמנת העבודות, על שילובם המתבקש של אמנים ואוצרים ישראלים מקצועיים ומצטיינים בתהליכי הבחירה והביצוע של הצבת אמנות במרחב הציבורי בישראל, וכן על הסדרת מנגנונים להבטחת תקציבים קבועים ומתאימים לתחום.

* תקציב מפורט לעלויות הקמה של היצירה. יש לקחת בחשבון את כלל המרכיבים: תכנון, בניה, חומרים, הצבה, ביטוח, שכר אמן וכו'.

* משך הזמן הנדרש לעבודה.

* התייחסות לתחזוקה שוטפת נדרשת, כולל עלות שנתית משוערת.

* נגישות היצירה — האם מותר לציבור לגעת /לטפס .

7. חברי הועדה יעברו על ההצעות מבעוד מועד, ויבחרו כל אחד את שבע ההצעות המובילות בעיניו. חמש ההצעות שיזכו למספר הקולות הגדול ביותר יעלו לשלב ב', ובעניינן תוגש הצעה מורחבת.

8. חברי הוועדה — בחירת יצירת האמנות תתבצע באמצעות ועדה מקצועית שתכלול חמישה חברים:

* נציג העירייה מתחום התרבות (איש עירייה או איש מקצוע מטעמה).

* אדריכל העיר או נציג מטעמו.

* נציג המוויאון לאמנות או האקדמיה לאמנות האזוריים.

* נציג המדור לאמנות פלסטית ממשרד התרבות.

* אמן מרכזי מהאזור, עם עדיפות לתושבי הרשות המקומית.

9. חברי הוועדה שאינם עובדי הרשות המקומית יקבלו שכר עבור התכנסות הוועדה. כלל הוצאות הוועדה — כולל אדמיניסטרציה, שכר, הוצאות נסיעה, כיבוד וכדומה, לא יעלו על 10% מתקציב הפרויקט. לחילופין, ניתן לקבוע שכר אחיד של 500 ש' לאדם + מע״מ + נסיעות וכן 1,000 ש' נוספים עבור ענייני אדמיניסטרציה. החלופה הנמוכה יותר היא החלופה שתבחר.

10. האמנים שנבחרו על ידי הוועדה יגישו את הצעתם לשלב ב' של המכרז בתוך חודשיים מאז נמסרה להם ההודעה כי נבחרו. הגשה זו תכלול הסעיפים הבאים:

* תיאור היצירה, מימדיה וחומריה, כולל הדמיה של היצירה המוצעת והדמיה של היצירה המוצעת במרחב המיועד.

* הצהרת כוונות מנומקת של האמן ביחס לאלמנט האמנותי המוצע על ידו. האמן יתייחס להתאמת הפסל למרחב הציבורי המוצע, לעיר, לתושביה, לאופייה, למזג האוויר הצפוי ולכל פרמטר נוסף שהשפיע על ההצעה.

* תקציב מפורט לעלויות הקמה של היצירה. יש לקחת בחשבון את כלל המרכיבים: מתכנן, מהנדס בטיחות, חומרים, בניה, הצבה, ביטוח, שכר אמן וכדומה.

* משך הזמן שנדרש לעבודה, תוך פירוט שלבי עבודה ולוחות זמנים.

* מפרט תחזוקה שוטפת נדרשת, כולל עלות שנתית משוערת.

* נגישות היצירה — האם מותר לגעת / לטפס.

* מכתב המלצה מאוצר/ת שיגבה את ההצעה עצמה.

11. כל האמנים אשר יבחרו להגיש הצעות לשלב ב' יזכו לתמורה כספית בסך 5000 ש'.

12. לאחר קבלת חמש ההצעות לשלב ב', תתכנס הוועדה בשנית בכדי לבחור את היצירה לפרויקט.

13. לבחינת ההצעות שהגיעו לשלב ב' יתווסף לוועדה מהנדס העיר או נציגו. כמו כן, מומלץ כי הוועדה תוסיף חוות דעת של יועץ בטיחות ומשמר.

14. בהחלטת חברי הועדה עליהם לשקול, בין היתר, את הסעיפים הבאים: איכות מקצועית, מקוריות ההצעה ליצירה, הלימה / התאמת היצירה לאופי המקום ולתושביו, עמידות היצירה במרחב, עלויות תחזוקה שוטפת, עמידה בתקציב, המלצות.

15. החלטת הועדה בדבר בחירת היצירה והאמן תתקבל בהחלטה של רוב קולות. במידה ולא יהיה רוב ליצירה אחת, תבחר הועדה את שתי היצירות בעלות רוב הקולות ותצביע על שתיהן.

16. **פרוטוקול – מפגשי הוועדה והחלטותיה יתועדו בפרוטוקול הוועדה.** פרוטוקול זה יפורסם בהתאם לנהלי פרסום ועדות של הרשות המקומית. כמו כן, העירייה תנהל ארכיון נגיש לציבור (רצוי דיגיטלי) של ההצעות שהוגשו לה.

17. **החלטת הוועדה תעבור לאישור מהנדס העיר.** במידה ומהנדס העיר לא אישר את ההצעה הנבחרת משיקולים הנדסיים, תבחר ההצעה הבאה זכתה במירב הקולות בועדה.

18. לאחר קבלת ההודעה על בחירת הוועדה בהצעתו, יחתם חוזה בין האמן הנבחר לבין הרשות. בין סעיפי החוזה יכללו הסעיפים הבאים: היקף שירותים, לוחות זמנים, תשלום (כולל שכר אמן), אחריות, אופי והיקף עבודות התחזוקה והשיפוץ שיסופקו על ידי הרשות וכן זכויות האמן בהקשר זה, זכויות יוצרים, ביטוח ועוד.

19. הרשות המקומית תכשיר על חשבונה ובאחריותה את השטח הנועד להצבת היצירה ככל שיידרש, בשיתוף פעולה ולפי הנחיות האמן לרבות גידור, תשתית חשמל, תאורה וצמחייה.

20. בזמן הקמת היצירה במרחב הציבורי, האמן יבטח את עצמו ואת עובדיו, קבלני חוץ וגורמים נוספים אשר יסייעו בהקמת היצירה. לאחר אישור מהנדס הרשות וקבלת היצירה, הרשות תכלול את היצירה במסגרת ביטוח צד ג' של הרשות ותהיה אחראית בלעדית לפן הבטיחותי של היצירה.

21. האמן יכין תיעוד של היצירה לצרכי אחזקה ושיפוץ. האמן יתעד את תהליכי הייצור וההצבה של היצירה, ויעביר את מסמכי התיעוד לרשות. הרשות תחזיק את המסמכים במקום נגיש כל זמן שהיצירה מוצבת במרחב הציבורי שבשטחה. על תיק התיעוד לכלול: מידות מדויקות של היצירה, תיאור החומרים ו/או המיכשור שבהם נעשה שימוש ביצירה לרבות: סוגי צמחייה (אם זו מהווה חלק מהיצירה), סוגים וגוונים של חומרי צבע, מפרט של האמצעים הטכניים באם היצירה כוללת שימוש בגופי תאורה, מקרנים וכו'. הרשות המקומית מתחייבת לתחזק ולשפץ את היצירה שבשטחה אך ורק בהתאם למפרט שמופיע בתיק התיעוד של היצירה. בכל מקרה, לא יעשה כל שיפוץ ושינוי ליצירה בלי היווע־צות עם האמן היוצר ו/או עם נציגים מטעמו.

22. זכויות יוצרים: הרשות תשמור על זכויות היוצרים של האמן בהתאם לחוק זכויות יוצרים, התשס"ח – 2007. זכויות היוצרים ישארו של האמן אך הוא

יצירות אמנות ציבורית ברחובות: פסל "האדם הראשון" של אריה ארנשטיין, פסל "האדם הראשון" של אריה ארנשטיין, פסל "האדם הראשון" של אריה ארנשטיין, פסל "האדם הראשון" של אריה ארנשטיין, פסל "האדם הראשון" של אריה ארנשטיין, פסל "האדם הראשון" של אריה ארנשטיין, פסל "האדם הראשון" של אריה ארנשטיין, פסל "האדם הראשון" של אריה ארנשטיין, פסל "האדם הראשון" של אריה ארנשטיין, פסל "האדם הראשון" של אריה ארנשטיין

יעניק לרשות המקומית אישור להשתמש בדימויים של יצירתו לצרכיה השונים (יחסי ציבור, אתר אינטרנט, שיווק וכדומה). הרשות תשמור על זכויותיו המוסריות של האמן בכל הקשור למתן קרדיט ראוי בכל מקום שבו תפורסם היצירה, ובשמירה על כבודו ועל כבוד היצירה.

יצירות אמנות ציבורית ברחובות: פסל "האדם הראשון" של אריה ארנשטיין, פסל "האדם הראשון" של אריה ארנשטיין, פסל "האדם הראשון" של אריה ארנשטיין, פסל "האדם הראשון" של אריה ארנשטיין, פסל "האדם הראשון" של אריה ארנשטיין, פסל "האדם הראשון" של אריה ארנשטיין, פסל "האדם הראשון" של אריה ארנשטיין, פסל "האדם הראשון" של אריה ארנשטיין, פסל "האדם הראשון" של אריה ארנשטיין, פסל "האדם הראשון" של אריה ארנשטיין

במידה ויגרם נזק ליצירה — בין אם מעשה ידי אדם ובין אם בעקבות פגעי הזמן והטבע — באחריות הרשות לשפץ את היצירה. ראשית, תיידע הרשות את האמן או באי כוחו. הרשות תאפשר לאמן או למי מטעמו זכות ראשונים לבצע את שיפוץ היצירה בכדי להחזירה למצבה המקורי, תוך מתן שכר ראוי. אם יסרב האמן, תבצע הרשות שיפוץ של היצירה בעזרת אנשי מקצוע מיומנים על פי הוראות האמן או בא כוחו, בכדי להחזיר את היצירה למצבה המקורי. תקציב שיפוץ של אמנות במרחב הציבורי יכלל בתקציב השנתי של הרשות.

הרשות תדאג לסימון ולשילוט ראויים סביב היצירה. כמו כן, יותקן שילוט ובו פרטים על היצירה ושם היוצר. השילוט יוצב באופן שאינו פוגע ביצירה עצמה. הרשות תדאג להכשיר את השטח הסובב את היצירה באופן שינגיש את הגישה אליה לאוכלוסיות השונות.

העברת פסל ממקומו — והיה ותאלץ הרשות להעביר את הפסל ממקומו מטעמי תכנון ובניה, חייבת הרשות ליידע את האמן או את בא כוחו ולהתייעץ עימו. במידה והאמן אינו מעוניין בהצבה במיקום חדש ומישני, תתאפשר העברת היצירה בחזרה לידי האמן.

הרשות תקים ארכיון דיגיטלי בו יוצג אוסף האמנות אשר נמצאת במרחב הציבורי שלה. הארכיון יהיה נגיש לציבור באמצעות אתר האינטרנט של הרשות, ויופיע בו מידע קצר אודות כל היצירות באוסף תוך מתן קרדיט מלא לאמן היוצר.

יצירת האמנות תזכה לתחזוקה

שוטפת. תקציב האחזקה של

יצירות אמנות במרחב הציבורי

יכלל בתקציב השנתי של הרשות.

נספח 1 להצעת החוק

רשימה מתעדכנת — גלריות ומוזיאונים מוכרים לאמנות עכשווית בישראל

צפון

* מוזיאון וילפריד ישראל, בית רמי ואורי נחושתן, המשכן לאמנות עין חרוד, מוזיאון ינקו דאדא, מוזיאון חיפה, גלריה אום אל פאחם, אטלייה שמי, גלריה כברי, גלריה שיתופית בכברי, הגלריה במכללת אורנים, מוזיאון בר דוד בברעם, בית הגפן.

מרכז

* **תל אביב** מוזיאון תל אביב וביתן הלנה רובינשטיין, מוזיאון ארץ ישראל, מוזיאון נחום גוטמן, אלון שגב, נגא, ברוורמן, מינוס 1 (אוסף הארץ), סדנאות האמנים, בית האמנים, גורדון, גבעון, חזי כהן, בית בנימיני, עינגא, רר־ארט, זומר, זימאק, רוזנפלד, דביר, שלוש, הגלריה האוניברסיטאית, גלריית הקיבוץ, גילי מ., פורום גבעון, המרכז לאמנות עכשווית CCA, מגזין 3, הירקון 19, ארטפורט, אלמסן, פרויקט ״אתר״, גלריה החנות. שיתופיות: חנינא, אינדי p8, בנימין, מקום לאמנות.
הרצליה מוזיאון הרצליה, המשכן לאמנות בהרצליה, גלריה בסיס.
* **בת ים** מוזיאון בת ים.
* **פתח־תקוה** מוזיאון פתח־תקוה לאמנות.
* **כפר סבא** הגלריה העירונית בכפר סבא.
* **ראשל"צ** הסדנא לאמנות ברמת אליהו.
* **חולון** המרכז לאמנות דיגיטלית, מוזיאון העיצוב.
* **ירושלים** מוזיאון ישראל, בית הנסן, בית האמנים, סדנאות האמנים, בית אנה טיכו, סדנאות ההדפס, מוזיאון לאמנות האיטלאם.

דרום

* מוזיאון אשדוד, מוזיאון הנגב, גלריה דנה, גלריה בארי, המרכז לאמנות עכשווית ערד, הגלריה לאמנות במכללת ספיר, פרויקט ״זומו״ על שלל מיקומיו.

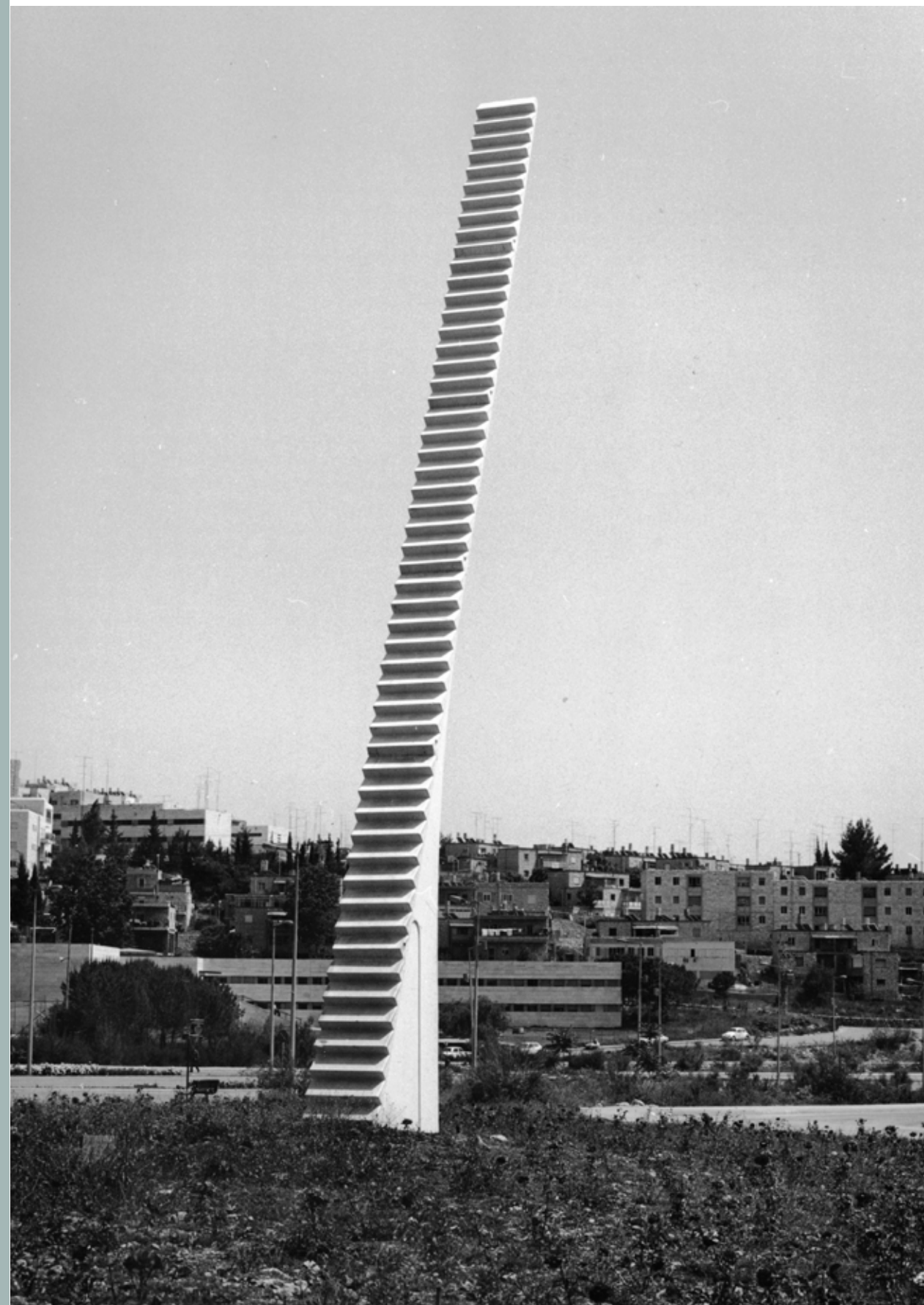
נספח 2 להצעת החוק

רשימה מתעדכנת — מוסדות אקדמיים ללימודי אמנות בישראל

* **מרכז** שנקר (רמת גן), המדרשה (בית ברל), מנשר (תל אביב), מכון אבני (תל אביב), סמינר הקיבוצים (רמת אביב).
* **ירושלים** בצלאל, מוסררה.
* **צפון** ויצ"ו (חיפה), מכללת אורנים (טבעון), אוניברסיטת חיפה, מכללת תל חי.
* **דרום** מכללת ספיר (שדרות), אוניברסיטת בן גוריון (באר שבע).

דימויים נבחרים של פיסול ציבורי ישראלי מארכיון מיכאל לוינ.

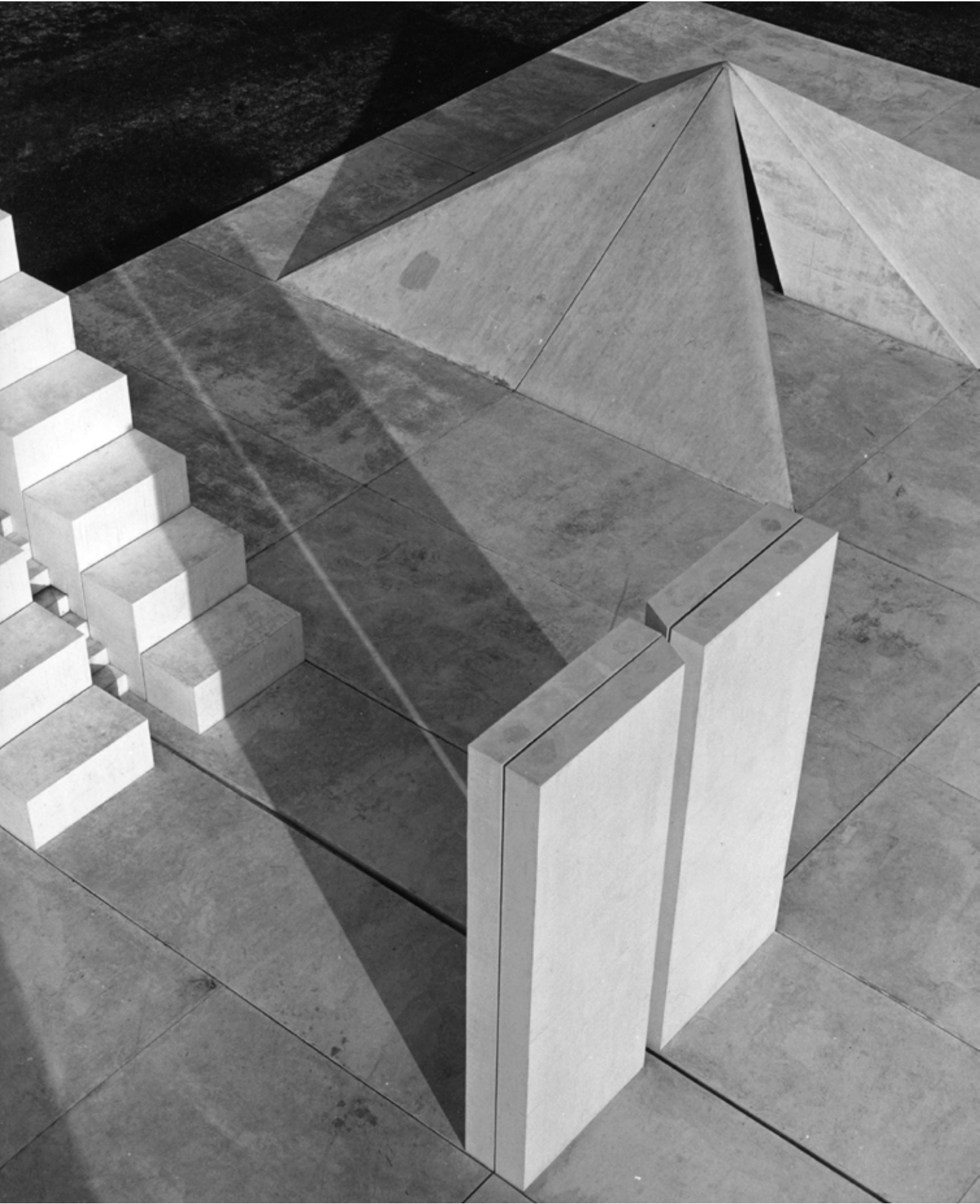
ארכיון פרופ' מיכאל (מיכה) לוינ כולל למעלה מארבעים עבודות אמנות ציבורית שהוצבו בירושלים בין השנים 1978-1986, כאשר פעל לוינ כיועץ לראש עיריית ירושלים, טדי קולק, וכן למעלה משמונים יצירות שהוצבו בתל אביב יפו בין השנים 1987-1994, אז פעל כיועץ לראשי עיריית תל אביב-יפו, שלמה להט ורוני מילוא.

דני קרוון, כנר לבנה
1989

גן אדינת וולפסון,
תל אביב

צילום: אבי חי

יחיאל שמי, בדל קרוע
1990

רחוב דיזנגוף,
תל אביב

צילום: מידד סוכובלסקי

ז'אן ארפ, על סף ירושלים
1972

רחוב קינג ג'ורג',
ירושלים

צילום: לאונרדו בצולה

אילן אורבך, נבל, ים והרוח החרישית
1989

פארק צ'ארלס קלור,
תל אביב

צילום: מידד סוכנולסקי

מיכה אולמן, יסוד
1989

שרות רוטשילד,
תל אביב

צילום: אבי חי

צילום: מידד סוכובולסקי

שרות מסריק,
תל אביב

מוטי מזרחי, עמוד, בורג וברונזה
1989

איך עושים זאת נכון? סקירת חוקי "אחוז למען האמנות" ברחבי העולם. מרכז המחקר והמידע של הכנסת

כתיבה: שירי ספקטור-בן ארי, יא' באדר א, תשע"ד, 11 בפברואר 2014

הציבור. תכנית "אחוז למען האמנות" משפרת את מודעות הציבור לאמנות ולאמנים המקומיים, וחושפת קהלים חדשים, אשר אינם פוקדים באופן קבוע מוזיאונים וגלריות, ליצירות אמנות.

לבסוף, היא מאפשרת הזדמנויות עבודה לאמנים המקומיים, בעלי רזומה והכשרה מקצועית מתאימה, המשוועים להזדמנויות מסוג זה.

חשוב לציין כי בכל המדינות שבהן קיימת חקיקה כזו, הוסדרה מעורבותם של אנשי מקצוע מתחום האמנות (אמנים ואוצרים) בתהליך בחירת וליווי היצירות, לצד אדריכלים ותושבי המקום. כך, בשונה מהמצב הקיים ברוב המועצות המקומיות בישראל כיום, מובטחת איכות יצירות האמנות המוזמנות הודות לתהליך שקוף ומקצועי לרווחת התושבים.

מסמך זה הוכן בשנת 2014 על ידי מרכז המחקר והמידע של הכנסת, לבקשת ח"כ עופר שלח ובעקבות סדרת פגישות של ח"כ שלח עם איגוד האמנים הפלסטיים. המסמך סוקר מקרים של חקיקת "אחוז למען האמנות" במבחר מדינות בארה"ב וכן באוסטרליה ואירלנד. לפי חקיקה זו, אחוז מסויים מתקציב הבניה הציבורית במדינה מועבר לצורך רכישת עבודות אמנות בסביבת הפרויקט הציבורי הנבנה.

על פי המחקר, הצבת יצירת אמנות עשויה להפחית מתדמית שלילית של פרויקט בינוי או אזור מסויים בעיר. בנוסף, הצבת יצירות אמנות במרחב הציבורי מעלה את ערך הנכס ומשפרת את סביבת העבודה (בנייני משרדים לדוגמא) ואת סביבת המגורים.

יתרון נוסף אשר מוצג במחקר הוא מיצוב היזם או בעל הנכס כבעל מחויבות אזרחית וציבורית בעיני

"אחוז למען האמנות" – רקע

הבטחת מימון הולם ויציב היא הבסיס לקיומן של תכניות לעידוד הצגת אמנות במרחב הציבורי. יש כמה גישות לאספקת תמיכה כלכלית עבור אמנות. אלו כוללות בין השאר: תרומות של אנשים פרטיים, ארגונים או חברות; שיתופי פעולה של המגזר הפרטי והמגזר הציבורי; תכניות "אחוז למען האמנות"; השתתפות היום במימון האמנות, ושימוש במקורות מימון מקומיים.

חגיגת "אחוז למען האמנות" (One Percent for the Arts) מקצה שיעור מסויים (בדרך כלל חצי אחוז עד שני אחוזים) מהתקציב הציבורי השנתי לבניין ושיפוץ המרחב הבנוי בעיר או במדינה, או לחילופין מתקציב בנייתו של בניין ציבורי, לשם רכישת יצירות אמנות אשר יוצבו לרוב בתוך, על או בסמיכות לבניין הציבורי או לפרויקט הנבנה. החוק מאפשר הקצאת תקציב לאמנות במרחב הציבורי, ללא תלות בתקציב העירוני או המדי-נתי לאמנות. באופן זה מובטח כי פרויקטים בתחום האמנות יתוכננו ויבוצעו מידי שנה, כל עוד נמשך הבינוי הציבורי.¹

על־פי מאמר שפורסם על־ידי ארגון Project for Public Spaces² לחקיקת "אחוז למען האמנות" יתרונות רבים, אלה מוצגים להלן:

- החקיקה מגדירה מנגנון להקצאת כספים להצבת אמנות במרחב הציבורי, ממגוון רחב של גופים ציבוריים (משרדי ממשלה, מחלקות עירייה, סוכנויות ציבוריות ועוד).
- החקיקה מהווה בסיס חוקי, שאינו וולונטרי, לגביית הכספים מגופים ציבוריים, ומגבירה את יכולת האכיפה במקרים של אי־ציות להוראות החוק.
- החקיקה מאפשרת את שילובה של אמנות במרחב הציבורי, בסוגי פרויקטים שונים בתחום הבינוי, ובאזורים שונים בעיר. **הצבת יצירת אמנות עשויה להפחית מתדמית שלילית של פרויקט בינוי כלשהו, או אזור מסוים בעיר.**
- במאמר אף מוזכרים היתרונות של יישום תכנית "אחוז למען האמנות" עבור הגופים המממנים (בין אם מדובר ביזמים פרטיים ובין אם בגופים ציבוריים). בין השאר **מצויין כי הצבת יצירות אמנות במרחב מעלה את ערך הנכס ומשפרת את סביבת עבודה (בנייני משרדים לדוגמא) או את סביבת המגורים.** עוד נטען כי יצירות האמנות מייצרות מראה ייחודי לבניין או לאזור בו הן מוצבות, ואף הופכות את הבניין לנקודת ציון ייחודית בעיר. יתרון נוסף אשר מוצג במאמר הינו **מיצוב היזם או בעל הנכס כבעל מחויבות אזרחית וציבורית.**

דוח אשר ניתח את יישום תכנית "אחוז למען האמנות" במערב אוסטרליה התייחס להשפעת התכנית על אמנים. על-פי הדוח, התכנית שיפרה את מודעות הציבור לאמנות ולאמנים המקומיים השונים, והביאה רשויות מקומיות ויזמים פרטיים לערב אמנים כבר בתהליך תכנון הבניין ועיצובו. עוד צויין בדוח כי התכנית גיוונה את מקורות המימון של האמן, ואפשרה הזדמנויות נוספות לקבלת תשלום עבור הצגת יצירות אמנות. בנוסף, הצבת יצירות במרחב הציבורי מאפשרת לאמן חשיפה לקהלים חדשים אשר לא נחשפו עד כה ליצירותיו (לדוגמא: קהלים אשר אינם פוקדים באופן קבוע מוזיאונים וגלריות). התכנית גם מאפשרת לאמן לשתף פעולה עם גורמים שונים בעולם העיצוב, בעיקר במקרים בהם שולבו האמנים בצוות התכנון והעיצוב של הבניין (אדריכלים, מעצבי פנים, מהנדסים ועוד). בנוסף, העבודה המשותפת מאפשרת לאמן ליצור יחסי עבודה חדשים עם עסקים מקומיים, בהתאם לסוג היצירה (עסקים העוסקים בעבודות דיגיטליות, רתכים, ועוד).³

חקיקת "אחוז למען האמנות"

(One Percent for the Arts)

מקצה שיעור מסויים (בדרך כלל

חצי אחוז עד שני אחוזים)

מהתקציב הציבורי השנתי לבינוי

ושיפּוץ המרחב הבנוי בעיר או

במדינה, או לחילופין מתקציב

בנייתו של בניין ציבורי, לשם

רכישת יצירות אמנות.

- ## מצויין כי הצבת יצירות אמנות

במרחב מעלה את ערך הנכס

ומשפרת את סביבת עבודה

(בנייני משרדים לדוגמא) או

את סביבת המגורים.

1. אתר האינטרנט Project for Public Spaces
2. הארגון Project for Public Spaces (PPS Spaces) הינו ארגון ללא מטרת רווח הפועל בניו-יורק, ומטרתו קידום הפיכתם של מרחבים ציבוריים למקומות בעלי חיות עירונית גבוהה, המעודדים התחדשות, משתמשים בנכסים המקומיים ומשתרים את הצרכים המשותפים של הקהילה המקומית. הארגון פועל באמצעים תכנוניים, עיצוביים וחינוכיים.
- מתוך: אתר האינטרנט Project for Public Spaces
3. Western Australian Government, Planning and Policy Division and Department of Culture and the Arts, The Issues: Discussions, Feedback & Recommendations, 2003

סקירה השוואתית – יישום תכנית "אחוז למען האמנות"

בפרק שלהלן יוצגו בקצרה דוגמאות ליישום תכנית "אחוז למען האמנות" במדינות ובערים שונות. ניתן לראות כי ברוב המדינות והערים הנסקרות פועלת התכנית באופן דומה. השוני העיקרי בין התכניות נובע משני גורמים מרכזיים:

1. **התקציב המוקדש לתכנית.** ישנם הבדלים בין הערים או המדינות שייסקרו להלן, בנוגע לשיעור התקציב לאמנות במרחב הציבורי מתוך תקציב הבינוי. כמו כן, יש ערים ומדינות בהן הגדרת "תקציב הבינוי הציבורי" במסגרת תכנית "אחוז למען האמנות" הינה צרה יחסית, ומתייחסת רק לעלויות בינוי ישירות של בנייני ציבור חדשים (בחלקן מודגש כי מדובר רק במבנים אשר מאפשרים גישה חופשית לציבור). בחלק ניכר מהמדינות והערים שסקרנו ההגדרה רחבה יותר, ומתייחסת הן לעלויות הבינוי והן לעלויות של שיפוץ נרחב של בנייני ציבור (עלויות שיפוץ והשחבה של בניינים). בנוסף, במקרים מסויימים החוק או התכנית מתייחסים לא רק לבניינים הציבוריים (לדוגמא: בתי ספר, משרדי ממשלה, ועוד) אלא גם למבנים ציבוריים אחרים, כגון תחנות רכבת ופארקים. הבדל נוסף בין הערים והמדינות בתחום תקצוב התכנית נובע מהמגבלות על מחיר פרויקט הבינוי ממנו מחושב תקציב האמנות. חלק מהמדינות והערים הגדירו עלות מינימלית לבניין עליו חל החוק, ובכך פטרו מיזמים קטנים מיישומו. חלקן הגדירו עלות מקסימלית לתקציב האמנות, כך ששיעור ההשקעה באמנות בפועל יהיה קטן מהאחוז שנקבע בחוק או בתכנית. נציין כי חלק מהערים או המדינות קבעו כי שיעור תיקצוב האמנות ישתנה באופן מדורג במקביל לעלייה בעלות פרויקט הבינוי.

2. **הגורם המנהל את יישום התכנית.** בחלק מהמדינות והערים שייסקרו להלן, ניהול התכנית הינו מרכזי, כלומר – התקצוב לאמנות במרחב הציבורי מהווה אחוז או סכום קבוע מתוך תקציב הבינוי המדינתי/עירוני הכללי, והגורם המנהל את תהליך בחירת האמן, בחירת המיקום, ההקמה והצבת יצירת האמנות הינו גורם עירוני/מדינתי (לדוגמה: קרן אמנות עירונית או מועצה לאמנות). בחלק מהמדינות והערים, מודגש כי תקצוב הצבת יצירות האמנות במרחב הציבורי וניהול הפרויקט הם באחריות הגורם המשתמש בכל בניין (למשל באמצעות מינוי מנהלן האחראי על יישום החוק במסגרת פרויקט הבינוי, או ועדה הכוללת אנשי מקצוע מתחום האמנות, נציגי הקהילה, נציגי הגורם המשתמש בבניין וגורמי המקצוע בפרויקט הבינוי – כגון, אדריכל הפרויקט).

נקודות נוספות אשר עלו מהסקירה:

- * בחלק מהמדינות והערים שנסקרו, עוגנה מדיניות "אחוז למען האמנות" במסגרת חקיקה (חקיקה ראשית או חקיקה משנית ברשות המקומית), ובחלקן הוסדרה המדיניות במסגרת תכנית ממשלתית או עירונית.
- * חלק מהמדינות שיוצגו להלן הדגישו את חשיבות שילובו של האמן ויצירתו בשלבים הראשונים של תכנון הבניין, כך שהיצירה תהווה חלק אינטגרלי מהמרחב הבנוי, בניגוד לתוספת חיצונית מאוחרת.

תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית

תכנית "אחוז למען האמנות", או **תכניות דומות של אמנות במרחב הציבורי**, מופעלות ב־25 **מדינות בארצות הברית**. בשתי מדינות (ויסקונסין וצפון קרולינה) פעלה התכנית בעבר, אולם הוחלט על הפסקתה. באוקלהומה נמצאת התכנית בהקפאה זמנית מאז שנת 2011'. להלן יוצגו מספר דוגמאות של חקיקת "אחוז למען האמנות" בחמש מדינות (הוואי, פלורידה, ורמונט, אורגון ומינסוטה) ושתי ערים (ניו־יורק וסיאטל) בארצות הברית.

הוואי ⁵

הוואי היתה המדינה הראשונה בארצות הברית אשר עיגנה מקור מימון נפרד וקבוע עבור הצבת אמנות במרחב הציבורי. בשנת 1967 הוקמה בהוואי תכנית "אמנות במרחב הציבורי" (Art in Public Places) מתוקף חקיקת חוק "אמנות במבני ציבור" (Art in State Buildings Law). **החוק הקצה 1% מתקציב הבינוי של בנייני ציבור חדשים בבעלות המדינה עבור רכישת יצירות אמנות קיימות או הזמנת יצירות חדשות אשר ייועדו באופן ספציפי לבניין שנבנה**. בחוק צויין כי במידה ולא ייעשה שימוש בתקציבים המיועדים עד למועד שיקבע, יוחזר התקציב לקופת המדינה. ב־1989 הוקמה הקרן המיוחדת לעבודות אמנות (Works of Art Special Fund) והורחבו הוראות חוק האמנות במבני ציבור, כך שיכללו את כל המקומות הציבוריים (בניגוד לכל הבניינים בבעלות המדינה). בנוסף, הורחב המקור התקציבי לפרויקט לכדי 1% מתקציבי ההשבחה של מיזמים עתירי הון (capital projects) בבעלות המדינה, ובוטלה מגבלת הזמן בסופה מוחזרים הכספים לתקציב הכללי של המדינה. ביטול המגבלה איפשר תכנון והקמה של פרויקטים ארוכי טווח בתחום האמנות.

פלורידה ⁶

תכנית האמנות בבנייני ציבור בפלורידה (The Art in State Building Program) עוגנה בחקיקה בשנת 1979. עד 0.5% **מתקציב הקמתו של בניין ציבורי בבעלות המדינה, בסכום שלא יעלה על 100 אלף דולר, יוקצה, על-פי החוק, עבור רכישה של יצירות אמנות להצבת קבע בתוך או בסביבת בניינים ציבוריים**. החוק חל רק על בניינים אשר מאפשרים גישה חופשית לציבור. כלומר, החוק אינו חל על מבנים אשר אינם פתוחים לציבור, כגון: מעבדות, בתי כלא, מבנים הסגורים מטעמי ביטחון, ועוד. מאז 1979 נרכשו או הוזמנו יותר מ־1000 יצירות אמנות במסגרת התכנית, אשר הוצבו במבנים ציבוריים שונים כולל: בנייני ממשל, מוסדות רפואיים, בתי משפט, קמפוסים, תחנות מערכות תחבורה ציבורית ועוד. על כל סוכנות או משרד ממשלתי הזכאים להקצאת תקציבים לבניית בניינים חדשים בעל נגישות חופשית לציבור, למנות מנהלן לנושא פרויקט אמנות במבני ציבור. הודעה בדבר הקמתו של בניין חדש העומד בקריטריונים של התכנית צריכה להישלח על־ידי הסוכנות הן למנהלן האחראי והן למועצת האמנות של פלורידה (Florida Arts Council). המנהלן יהיה אחראי לתהליך בחירת האמן והיצירה והקמתה (זימון הוועדה הבוחרת, פרסום המכרז, ליווי האמן במהלך תהליך העבודה ועוד).

אורגון ⁷

תכנית האמנות במרחב הציבורי במדינת אורגון החלה בשנת 1975, מתוקף חקיקה אשר נגעה לתקציבי הבינוי של מבני ציבור בשני מחוזות במדינה. ב־1977 הורחבה התכנית לשאר המחוזות. החקיקה החדשה הקצתה לא פחות מ־1% מתקציבי בינוי או שיפוץ של

אחוז למען האמנות ⁸

אחוז למען האמנות ⁸

אחוז למען האמנות ⁸

אחוז למען האמנות ⁸

אחוז למען האמנות ⁸

אחוז למען האמנות ⁸

אחוז למען האמנות ⁸

אחוז למען האמנות ⁸

אחוז למען האמנות ⁸

אחוז למען האמנות ⁸

אחוז למען האמנות ⁸

אחוז למען האמנות ⁸

אחוז למען האמנות ⁸

אחוז למען האמנות ⁸

אחוז למען האמנות ⁸

אחוז למען האמנות ⁸

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית, תחנת הרכבת בארצות הברית

אחוז למען האמנות ⁸

בנייני ציבור אשר עומדים על יותר מ־100 אלף דולר לשנה. הוועדה שבוחרת את יצירות האמנות מורכבת מאזרחים המייצגים את הגורם שמשתמש בבניין (לדוגמא, משרד ממשלתי), נציגי הקהילה, אנשי מקצוע מתחום האמנות ואדריכל הפרויקט. על־פי אתר האינטרנט של מועצת האמנות של מדינת אורגון, נכון להיום יותר מ־160 בניינים היו זכאים לתקציבים להצבת יצירות אמנות בשטחם. זאת ועוד, יותר מ־1280 תושבי אורגון השתתפו בוועדות לבחירת היצירות, ומאות אלפי תושבים נחשפו ליצירות האמנות. אוסף יצירות האמנות של מדינת אורגון כולל כ־2500 עבודות, ביצירתן היו מעורבים כ־1000 אמנים. במהלך היישום של תכנית "אחוז למען האמנות" במדינת אורגון, התקציב שהועבר לאמ־נים עבור רכישת יצירותיהם עמד על כ־6 מיליון דולר.

מינסוטה ⁸

חוק "אחוז למען האמנות" נחקק במדינת מינסוטה בשנת 1984. **על־פי החוק, פרויקטים של בינוי ציבורי בעלי תקציב בניה או שיפוץ של מעל ל־500 אלף דולר, יקצו עד 1% מתקציב הבינוי על מנת לרכוש או להזמין יצירות אמנות מקוריות להצבה באתר**. מאז תחילת התכנית, הוצבו כ־130 יצירות אמנות בכ־100 אתרים ברחבי המדינה. **עבור כל אתר בינוי, מקימה מועצת האמנות של מדינת מינסוטה (Minnesota State Arts Board) ועדה המורכבת מנציגי המשתמשים של הבניין, אדריכל הפרויקט, ומומחים בתחום האמנות**. הוועדה בוחרת את תכניות המבנה, בוחרת את המיקום העתידי של היצירה, ומנהלת את תהליך בחירת האמן והיצירה.

ורמונט ⁹

חוק האמנות בבנייני ציבור במדינת ורמונט (מס' 267) חוקק בשנת 1988. מתוקף החוק הוקמה קרן לרכישת יצירות אמנות, אליה מועבר מדי שנה סכום כולל של 50 אלף דולר, מתקציב הבינוי של מבנים ציבוריים הזכאים להצבת יצירות אמנות בשטחם על־פי אותו החוק.¹⁰ מתוך התקציב שהוזכר לעיל, עד 5000 דולר בשנה יוקצו לשימושה של מועצת האמנות של ורמונט לצרכים המינהליים של הפעלת התכנית. בכל שנה יוצבו יצירות אמנות במסגרת הפרויקט, בלא יותר משני אתרים. התקציב מיועד לרכישת יצירות אמנות אשר יוצבו בבניינים ומתקנים ממשלתיים, ולא חוזר לתקציב המדינה הכללי. **על־פי החוק במדינת ורמונט, מוטלת על הסוכנות הממשלתית אשר משתמשת בבניין החובה ליידע את האדריכל בפרטי תכנית "אחוז למען האמנות" כבר בעת היבחרו לתפקיד, ולוודא כי האדריכל והאמן ידונו באופי יצירת האמנות ובמיקומה כמה שיותר מוקדם בתהליך תכנון הבניין**. עוד מוזכר בחוק כי תינתן עדיפות להצבת יצירות אמנות בבניינים אשר הציבור מבקר בהם או שוזה בהם לעתים קרובות. זאת ועוד, תינתן עדיפות לרכישת יצירותיהם של אמנים מקומיים (ממדינת ורמונט)¹¹.

אחוז למען האמנות ⁸

אחוז למען האמנות ⁸

בשנת 1982 עבר חוק "אחוז למען האמנות" (Percent for Art law-local law 65) במועצת העיר ניו־יורק. **על־פי החוק, אחוז אחד מתקציב הבינוי בפועל של מבני ציבור (עבור מיזמי בינוי חדשים ועבור שיפוץ נרחב של בניינים קיימים) יוקצה להצבת יצירות אמנות במתקנים ציבוריים**. החוק חל על מבנים בבעלות העירייה אשר מספקים שירות לציבור

אחוז למען האמנות ⁸

אחוז למען האמנות ⁸

והם נגישים לציבור הרחב. החוק קובע כי לא פחות מ־1% מ־20 מיליון הדולרים הראשו־נים מתקציב הבינוי הכללי, ובנוסף, לא פחות מ־0.5% מסכום הגדול מכך, יוקצו להצבת אמנות במרחב הציבורי. תקציב רכישת האמנות בכל בניין הוגבל ל־400 אלף דולר.

הפרויקט נכנס לתוקף בשנת 1983 ונוהל בשנותיו הראשונות על ידי ארגון פרטי ללא מטרות רווח, ולאחר מכן על ידי מחלקת התרבות העירונית. **המבנים בהם הוצבו היצירות כוללים בתי ספר, תחנות כיבוי אש, מקלטים, תחנות משטרה, בתי משפט, בתי חולים, תחנות מרכזיות, בתי כלא, פארקים ועוד**. על יצירת האמנות להיות מוצבת במקום אשר נגיש לציבור. **ניתן דגש לכך שהאמן ויצירתו יבחרו יחסית בתחילת תהליך הבניה, כך שהיצירה תהיה חלק מהמבנה, ולא תוספת חיצונית לאחר סיומו**.

סיאטל

העיר סיאטל במדינת וושינגטון, חוקקה חוק "אחוז למען האמנות" בשנת 1973. החוק מקצה עד 1% מהתקציבים העירוניים עבור בינוי והשבחה של מתקנים ציבוריים, עבור הזמנה, רכישה והצבה של יצירות אמנות במגוון אתרים בעיר, הכוללים בין השאר: פאר־קים, ספריות, מרכזים קהילתיים, כבישים, גשרים ועוד. על־פי החוק, הוקמה קרן אמנות עירונית, אליה מופקדים הכספים על־פי האמור לעיל. לקרן זו מופקדים גם תקציבים נוספים אותם מקצה העיר עבור רכישה והצגה של יצירות אמנות, ועבור צרכים מנהליים ועלויות שכר של המשרד העירוני לענייני אמנות ותרבות. תקציבי התכנית לא ישמשו לאחזקת יצירות אמנות אשר בבעלות העירייה.¹³ נכון להיום, אוסף היצירות העירוני כולל יותר מ־380 אתרים בהם הוצבו עבודות קבועות, חלקן מהוות חלק מהמבנה, ובנוסף הוצבו 2800 עבודות ניידות.¹⁴

אוסטרליה

מדינת מערב אוסטרליה

התכנית הממשלתית "אחוז למען האמנות" נכנסה לתוקף במדינת מערב אוסטרליה בשנת 1989. התכנית הינה שיתוף פעולה של המחלקה לתרבות ולאמנות והמחלקה לבינוי ושיכון. **התכנית מקצה עד 1% מתוך סך העלויות המוערכות של מיזמי בניה הממומנים מתקציב המדינה, שעלותם מעל 2 מיליון דולר**. מיזמים שעלות בנייתם פחותה מ־2 מיליון דולר יכולים להיכלל בתכנית, על־פי שיקול הדעת של הגורם שהבניין בבעלותו או בשימושו (לדוגמא — משרד ממשלתי). בסיום תהליך הצבת יצירת האמנות, הגורם המזמין מקבל אחריות על אחזקתה ושימורה.¹⁵

בשנת 2001 הוחלט על עריכת תהליך בחינה ובקרה של פרויקט "אחוז למען האמנות", שמטרתו לבחון הן את יעילות המערך המנהלי של התכנית, והן את איכות יצירות האמ־נות שהוצבו במסגרת התכנית. תהליך הבקרה נערך במהלך השנים 2002–2003.

על פי דוח הבקרה, בין השנים 1989–2003 נרכשו 203 יצירות אמנות. בשנים הראשונות לפרויקט (שנות הפיילוט) עלות רוב הפרויקטים נעה בין 20 ל־30 אלף דולר. בשנים לאחר מכן (עד שנת 2003, שנת פרסום הדוח) נעה עלותם של רוב הפרויקטים בין 30 ל־60 אלף דולר (בממוצע 55 אלף דולר).¹⁶ על־פי דוח המעקב אחר ביצוע תכנית "אחוז למען האמנות" המפורסם מידיי שנה, בשנת הכספים 2012–2013 הוזמנו 56 יצירות אמנות חדשות, בשווי של 5.26 מיליון דולר, והושלמה הצבתן של 15 יצירות. עלות פרויקט ממוצעת בשנה זו

13.	Seattle, WA Public Arts Ordinance, SMC 20.32
14.	Seattle Office of Art and Culture, Public Art
15.	Western Australian Government, Planning and Policy Divisionand Department of Culture and the Arts, Integrating Views – A Review of the State Government's Percent for Art Scheme, 2003
16.	Western Australian Government, Planning and Policy Division and Department of Culture and the Arts, Integrating Views – A Review of the State Government's Percent for Art Scheme, 2003
17.	Western Australian Government, Percent for Art Scheme Annual Report 2012–13, 2013
18.	Western Australian Government, Planning and Policy Division and Department of Culture and the Arts, Integrating Views – A Review of the State Government's Percent for Art Scheme, 2003
19.	Western Australian Government, Percent for Art Scheme Annual Report 2012–13, 2013
20.	Western Australian Government, Planning and Policy Division and Department of Culture and the Arts, The Issues: Discussions, Feedback & Recommendations,2003
21.	The Office of Public Works Ireland, Public Art Percent for the Art Scheme, General National Guidelines, 2004

סקירת חוקי "אחוז למען האמנות" ברחבי העולם

עמדה על 93.9 אלף דולר.¹⁷ **מכאן שבמהלך שנות הפעלת התכנית ניתן להבחין בעלייה ניכרת בעלות היצירות הנרכשות במסגרתה**. כאמור, התכנית במערב אוסטרליה מקצה עד 1% מהתקציבים העירוניים המיועדים לבינוי והשבחה של מתקנים ציבוריים, עבור הזמנה, רכישה והצבה של יצירות אמנות. על־פי הנתונים שהוצגו בדוח הבקרה, עד שנת 2003, שיעור ההשקעה הממוצע ברכישת יצירות אמנות במסגרת הפרויקט עמד על 0.7% מתקציב הבינוי, ושיעור ההשקעה ב־46% מהיצירות עמד על 0.9–1%. אחת המטרות אשר הוגדרו בדוח הבקרה היתה העלאת מספר הפרויקטים אשר עלותם עומדת על 1% מעלות הבינוי.¹⁸ על־פי הדוח השנתי לשנת 2012–2013 שיעור ההשקעה הממוצע לאותה שנה עמד על 0.93%, ושיעור ההשקעה ב־59% מהיצירות באותה השנה היה גבוה מ־0.9% (שיעור ההשקעה ב־16% מהיצירות היה גבוה מ־1%, מעבר לדרישות התכנית).¹⁹ בדוח הבקרה אשר בחן את יישום התכנית בין 1989–2003 הובאו המלצות ודגשים שונים. להלן יוצגו העיקריים שבהם²⁰:

- יש לשים דגש על כך שהאמנים הנבחרים יעבדו על יצירת האמנות כחלק מצוות עיצוב הבניין, וישתפו פעולה עם אמנים אחרים, מעצבי פנים, מהנדסים ואדריכל הפרויקט. על־פי כותבי הדוח, עירובו של האמן בשלבים הראשוניים של עיצוב הבניין מגביר את ערכה האמנותי של היצירה**.
- יש לערב אנשי מקצוע מתחום האמנות בתהליכי קבלת ההחלטות בתכנית, בחירת האמנים והיצירות, ליווי האמנים ועוד**.
- יש לבחון דרכים לתמיכה באמנים המחפשים תעסוקה בתחום האמנות במרחב הציבורי (הכשרה מקצועית, חניכה, השכלה גבוהה ועוד)**. בין השאר, יש לפרסם "קולות קוראים" להשתתפות בתכנית בקרב ארגוני האמנים המקומיים.
- יש חשיבות רבה לשילוב ערכים של רב־תרבותיות בבחירת האמנים והיצירות. יש לאמץ אסטרטגיות להגברת הייצוג של קבוצות ילידות (אוכלוסיית האבוריגינים באוסטרליה) הן בפן האמנותי והן בפן האדמיניסטרטיבי.

- יש לגוון את סוגי יצירות האמנות הנרכשות במסגרת התכנית. יש להקצות חלק מהאתרים להצבתן של יצירות זמניות ונסיוניות**. הדוח מצוין כי במסגרת התכנית הוזמנו גם עבודות זמניות המבוססות על תנועה וריקוד, כתיבה, סאונד, תאטרון ומדיה דיגיטלית.

- יצירת מאגר מידע אחיד בדבר העבודות המוצגות במסגרת התכנית (כולל נתונים בדבר כותרת העבודה, חומרים וטכניקה, הגורם המזמין, היסטוריית אחזקת היצירה, הערכת מצבה ועוד) תסייע בניהול וקידום התכנית**. עוד נכתב בדוח כי יש ליצור סטנדרטיזציה של נתונים ומסמכים בין כל השותפים בתכנית (משרד השיכון, משרד התרבות ועוד) על מנת להקל על המשתתפים בתכנית ועל מנת להגביר את יעילותה.

אירלנד²¹

בשנת 1978 יום משרד העבודות הציבוריות (Office of Public Works) באירלנד תכנית המבוססת על עקרונות "אחוז למען האמנות". ב־1986 המשרד לאיכות הסביבה (Department of the Environment) יזם תכנית דומה בשם "התכנית להעשרה אמנותית במרחב" (Artistic Embellishment Scheme). בשנת 1994 הוחלט לבחון את שתי התכניות, ובעקבות כך הוגש לממשלה דוח מחקר בנושא אמנות במרחב הציבורי. בעקבות המלצות הדוח, אישרה הממשלה בשנת 1997 את הרחבת התכניות הקיימות לכל משרדי

יישום התכנית

הממשלה הזכאים לתקציבי בינוי. מאז הופעלה התכנית בהיקפים שונים בכלל משרדי הממשלה והגופים הציבוריים.

על-פי החלטת הממשלה שהוזכרה לעיל, עד 1% מתקציבם של מיזמי בינוי עתירי הון, יוקצו לרכישת יצירת אמנות שתוצב במרחב הציבורי, וזאת בהתאם למגבלות הבאות:

- * מיזמי בינוי שעלותם עד 2.55 מיליון אירו יכולים לכלול תקציב אמונות של 1% (עד 25.5 אלף אירו).
- * מיזמי בינוי שעלותם בין 2.55 מיליון אירו ל-6.3 מיליון אירו רשאים להקצות 1% מהתקציב, אולם לא יותר מ-39 אלף אירו.
- * מיזמים שעלותם בין 6.3 מיליון אירו ל-12.7 מיליון אירו רשאים להקצות תקציב של 51 אלף אירו.
- * מיזמים שעלותם מעל 12.7 מיליון אירו רשאים להקצות 64 אלף אירו.

יש לציין כי המגבלות שלהלן מתייחסות לכספים שמקורם מתקציב הבינוי. אין מגבלה על הגדלת תקציב האמנות באמצעות מקורות נוספים, כגון תרומות מגורמים פרטיים. על מנת לשפר את אופן יישום התכנית, נוסחו בשנת 2004 הנחיות לביצוע עלידי ועדה בין-משרדית לאמנות במרחב הציבורי. להלן יוצגו חלק מההנחיות הן בתחום התקצוב והן בתחום יישום התכנית.

תקצוב

- * בעת ביצוע הערכה תקציבית בשלבים הראשונים של תכנון פרויקט הבינוי, יש לקחת בחשבון את ההוצאות עבור תכנית "אחוז למען האמנות".
- * התקציב עבור תכנית "אחוז למען האמנות" הינו ייעודי, ולא יהיה זמין לשימוש כל גורם אחר בפרויקט הבינוי.
- * כאשר הפרויקט נעשה בשיתוף פעולה עם המגזר הפרטי, יש להבטיח כי הקצאת הכספים עבור תכנית "אחוז למען האמנות" כלולה בחוזה בין הצדדים.
- * על מנת להגביר את הגמישות בביצוע התכנית, ניתן לאחד תקציבים של מיזמי בינוי שונים של אותו גוף או משרד ממשלתי או לחילופין של גופים ציבוריים שונים באותו המרחב הגיאוגרפי, וזאת על מנת לרכוש או להזמין יצירת אמנות משמעותית שעלותה גבוהה באופן יחסי. ניתן גם ליצור שיתוף פעולה בין משרד ממשלתי לבין הרשות המקומית בה ממוקם הבניין.
- * במידה ואין מקור תקציבי נוסף לנושא האמנות במרחב הציבורי, ניתן להשתמש בחלק קטן מתקציב "אחוז למען האמנות" לתשלום עבור עלויות נלוות כגון: תיעוד, פרסום אירועים ציבוריים ועוד. ההנחיות מדגישות כי מטרת התכנית היא רכישת יצירות אמנות, ולכן חלק הארי של התקציב מיועד לשם כך. לא מצויין בהנחיות שיעור התקציב המירבי שניתן להקצות לעלויות הנלוות שהוזכרו לעיל.

על הגוף המזמין למנות איש

מקצוע מתחום האמנות

הציבורית, על מנת שיעבוד מול

האמן, יתאם ביך הגופים

הרלוונטיים השונים וינהל את

הפרוייקט.

- * תהליך הרכישה צריך להיות הוגן, כל גוף מזמין צריך לפרסם קריטריונים ברורים לבחירה והערכה של יצירות האמנות.
- * יש לערב את האמן בתהליך כבר בתחילת הליך התכנון. בנוסף, יש להקדיש זמן ראוי עבור יצירת "דיאלוג יצירתי", כלומר תהליך תכנון הדדי בין האמן לבין הגורם המזמין. זאת ועוד, יש להקדיש חלק מהתקציב עבור שלבי הפיתוח והתכנון של התהליך היצירתי.
- * על הגוף המזמין למנות איש מקצוע מתחום האמנות הציבורית, על מנת שיעבוד מול האמן, יתאם בין הגופים הרלוונטיים השונים וינהל את הפרויקט. על-פי ההנחיות, באופן אידיאלי, איש המקצוע ימומן מתקציב הייעוץ של הפרויקט (בדומה למהנדס, לאדריכל, ועוד).
- * הרכב הוועדה הציבורית המחליטה בדבר רכישת היצירה: על-פי ההנחיות, בוועדה המחליטה יהיו לפחות שני חברים הנחשבים למומחים בתחום האמנות. גודל הוועדה והרכבה תלוי במורכבות הפרויקט וברמת המומחיות הרצויה לשם ניהולו. באופן תקין, על פי ההנחיות, הוועדה תכלול את הגורמים הבאים: אמן מקצועי פעיל, אוצר אמנות עצמאי או יועץ לענייני אמנות, מנהל פרויקט הבינוי, נציג או נציגים של צוות עיצוב הבניין (ארכיטקט או מהנדס), נציג המשתמשים בבניין, ואנשים רלוונטיים אחרים מהקהילה. אחד מחברי הוועדה יהיה אחראי להיות בקשר רציף עם האמן על מנת להבטיח כי צרכיו האמנותיים, הטכניים, הכספיים והבטיחותיים מסופקים במלואם, וכמו כן על מנת לוודא כי תהליך היצירה מתבצע בהתאם ללוח הזמנים שנקבע בחוזה בין האמן לבין הגוף המזמין.

איך לייבא את "אחוז למען האמנות" לישראל? לקראת האתגרים הצפויים. מרכז המחקר והמידע של הכנסת

כתיבה: עו"ד דן להב, ראש תחום חוק וממשל. אישור: ד"ר שירלי אברמי, מנהלת מחלקת שירותי מחקר
כ"ו באייר תשס"ד, 2004 במאי 16

מסמך זה נכתב בשנת 2004 על ידי מרכז המחקר והמידע של הכנסת לבקשת חבר הכנסת אהוד רצאבי. המסמך מסכם בצורה תמציתית ובהירה את מסקנותיו של מחקר אודות מקרי חקיקה ברחבי העולם המסדירים הקצאה של אחוז מתקציבי הבניה הציבורית לטובת הצבת יצירות אמנות במרחב הציבורי.

ערכו של המסמך נעוץ בהפניית מבטו של המחקר להיבטים מיוחדים לישראל שכל חקיקה להסדרת הקצאה של אחוז מתקציבי הבניה הציבורית לטובת יצירות אמנות במרחב הציבורי, תצטרך לתת עליהם את הדעת (למשל, מעמדם של פרויקטים ציבוריים הממומנים על ידי תורמים, או החרגת מתקנים ביטחוניים).

היבט חשוב ורלוונטי נוסף במסמך זה הוא הצבעה על סעיפי חקיקה "מועדים לפורענות", סעיפים שקבלנים ובעלי אינטרס אחרים ניסו לעקוף במקומות שבהם הוסדרה כבר הקצאת אחוז מתקציבי הבניה הציבורית לטובת הצבת יצירות אמנות במרחב הציבורי.

כך, למשל, מדגישים מחברי המחקר את החשיבות בקביעת הגורם המוסמך להערכת שווי הפרויקט הציבורי, וכן את הסמכתו של גורם זה לקבוע הנחיות לעניין אומדן השווי. הסדרי "אחוז למען האמנות" גוזרים את הסכום המוקצה לרכישת האמנות כפונקציה של היקף הפרויקט, ומכיוון שהיקפו הכספי של הפרויקט כשלעצמו קובע האם פרויקט מסוים יכלל בהסדר, אופן קביעת שווי הפרויקט הוא נושא קבוע למחלוקת.

באופן דומה, בעקבות נסיונות יצירתיים של קבלנים ובעלי אינטרס ברחבי העולם לחמוק מקיום ההסדר באמצעות הגדרת אדריכלות הבניין עצמה כ"אמנות", ממליצים מחברי המחקר לציין בחקיקה כי יצירה של ארכיטקט המבנה או צוות משרדו לא תחשב כיצירת אמנות לצורך ההסדר. "תרגיל" נוסף שמחברי המחקר מזהירים מפניו הוא פיצול פרויקט אחד למספר פרויקטים משניים על מנת לעקוף את רף העלות.

לסיכום, ממליצים מחברי המחקר לקבוע מי יהיה הגורם הממונה על אכיפת החוק, כאשר במרבית המקרים שנסקרו במחקרם הוקמה רשות מיוחדת לנושא.

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מסמך זה עוסק בסוגייה של חיוב רכישת והצבת פרטי אמנות במסגרת פרויקטי בניה ציבוריים. במסמך, שהוכן לבקשת ח"כ אהוד רצאבי לצורך עיצוב חקיקה בנושא זה, מוצגים הנושאים המרכזיים אליהם יש להתייחס במסגרת חקיקה זו, כפי שהדבר נלמד מהסדרים מקבילים בעולם המערבי. כמו כן, לנוחיות מעצבי החוק, מצורף למסמך נוסח החקיקה של מדינת קולורדו בארה"ב בנושא זה והנחיות חישוב של שווי פרויקטים שפורסמו ב־King country שבמדינת וושינגטון.

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

סקירה מהירה מגלה שמדינות רבות נדרשו לנושא הצבתם של פרטי אמנות כחלק מפרויקטים של בניה ציבורית. **בין השאר, קיימים הסדרים מעין אלו ב־27 ממדינות ארצות הברית, בבריטניה, בהולנד, בקנדה ובגרמניה**. יתר על כן, **גם במדינות בהם הסדרים מעין אלו אינם קיימים ברמה הארצית, ניתן למצוא מקומות רבים בהם ישנם הסדרים במסגרת מקומית**.¹

במרבית המקרים הסדרים אלו מכונים: One Percent For The Art (להלן: "אחוז למען האמנות"), **ובהתאם נקבע בהם שאחוז אחד מעלויות ההקמה של פרויקטים ציבוריים יוקצה לטובת רכישת פרטי אמנות שיוצבו במתחם של הפרויקט הנבנה**.

על בסיס הניסיון שהצטבר בהפעלת תוכניות להצבת פרטי אמנות כחלק מפרויקטים ציבוריים, ניתן לזהות מספר נושאים אליהם יש להתייחס במסגרת עיצוב חקיקה בנושא. נושאים אלו מובאים להלן:

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מונומנט

מבוא

הסדרי הצבת אמנות

בפרוייקטים של בניה ציבורית

קיימים ב־27 ממדינות ארצות

הברית, בבריטינה, בהולנד,

בקנדה ובגרמניה. יתר על כן,

גם במדינות בהם הסדרים

מעין אלו אינם קיימים ברמה

הארצית, ניתן למצוא

מקומות רבים בהם ישנם

הסדרים במסגרת מקומית.

הסדרי הצבת אמנות

בפרוייקטים של בניה ציבורית

קיימים ב־27 ממדינות ארצות

הברית, בבריטינה, בהולנד,

בקנדה ובגרמניה. יתר על כן,

גם במדינות בהם הסדרים

מעין אלו אינם קיימים ברמה

הארצית, ניתן למצוא

מקומות רבים בהם ישנם

הסדרים במסגרת מקומית.

הסדרי הצבת אמנות

בפרוייקטים של בניה ציבורית

קיימים ב־27 ממדינות ארצות

הברית, בבריטינה, בהולנד,

בקנדה ובגרמניה. יתר על כן,

גם במדינות בהם הסדרים

מעין אלו אינם קיימים ברמה

הארצית, ניתן למצוא

מקומות רבים בהם ישנם

הסדרים במסגרת מקומית.

הסדרי הצבת אמנות

בפרוייקטים של בניה ציבורית

קיימים ב־27 ממדינות ארצות

הברית, בבריטינה, בהולנד,

בקנדה ובגרמניה. יתר על כן,

תמונת אדם המעביר את זמנו במסגרת של ארגון, המכונה "אמנות ארגון"

תמונת אדם המעביר את זמנו במסגרת של ארגון, המכונה "אמנות ארגון"

תמונת אדם המעביר את זמנו במסגרת של ארגון, המכונה "אמנות ארגון"

א. הסדרים בהם נדרש שהאמן יהיה אמן המוכר ככזה על־ידי עמיתים למקצוע, מומחים לאמנות או הציבור הרחב.

ב. הסדרים המאפשרים לא רק לאמנים מוכרים לקחת חלק בהסדר אלא גם לגופים העו־סקים באמנות, כשהכוונה בעיקר לבתי ספר לאמנות ולאיגודי אמנים.

תמונת אדם המעביר את זמנו במסגרת של ארגון, המכונה "אמנות ארגון"

5. **בחירת היצירה**

במסגרת בחירת היצירה יש לבחון האם יש מקום להגדיר סוגי אמנות שיכללו בהסדר. במרבית ההסדרים שסקרנו אין פירוט של סוגי אמנות, וגם במקרים בהם יש רשימה של סוגי אמנות, אין מדובר ברשימה סגורה. הבסיס להעדר ההגדרה הוא מופשטות המונח "אמנות" והשינויים שחלים בו במהלך הזמן, אולם בדרך כלל מובהר בהסדר שהכוונה היא לאמנות ויזואלית. ההסדרים המקובלים בעולם לבחירת היצירה מאופניים בזיקה למקום. כך, במדינות בהן יש מסורת של מושבעים, מופעלת שיטה זו גם באשר לבחירת היצירה, במקרים אחרים ניתנת זכות הבחירה לוועדה מקצועית, ובדרך כלל ליזמי הפרויקט ניתנת זכות השתתפות בצוות הבחירה או זכות וטו. במסגרת הגדלת מעורבות הציבור בנושא ניתן לזוּם מודלים בהם לכלל הציבור תינתן יכולת השפעה על הבחירה — למשל באמצעות בחירה באינטרנט, SMS, תחרויות ועוד.

נושא נוסף הראוי להתייחסות הוא קביעת שווי היצירה. במסגרת זו יש לבחון האם יש לכלול בשווי גם את עלות הצבת היצירה, עלויות תחזוקת היצירה, ביטוח היצירה ועלויות הנובעות מהצורך לאפשר לציבור להיחשף אליה. כן יש לבחון האם ניתן להסתפק ביצירה בשווי מסוים, גם אם היא נתרמה ולא היתה כרוכה בעלויות כספיות ישירות ליזמי הפרויקט או שמא יש לחייב הוצאה בפועל של הסכום.

תמונת אדם המעביר את זמנו במסגרת של ארגון, המכונה "אמנות ארגון"

6. **מיקום היצירה**

בכל המודלים שסקרנו, נקבע שיצירת האמנות תוצב בשטח הפרויקט המוקם, בדרך כלל תוך קביעה כי המיקום יאפשר לכלל הציבור או לכלל הבאים למתחם גישה חופשית ליצירה. עם־זאת, יש להבחין בין שלוש צורות של "קישור" היצירה לפרויקט:

א. **יצירה העומדת בפני עצמה** — למשל פסל הממוקם בשטחי הפרויקט וניתן להפרדה ממנו. זהו המודל הקלאסי של יישום הסדרים של "אחוז למען האמנות" אשר אינו מעורר קושי;

ב. **יצירה שהינה חלק מהמבנה** — למשל קיר ייחודי, ויטראז'ים וכו'. זהו מודל מורכב שכן הוא מעורר חשש לכך שחלקים אינטגרליים במבנה יחשבו באופן פיקטיבי כיצירות אמנות, דבר המאפשר עקיפת ההסדר של "אחוז למען האמנות".

ההבחנה בין מקרים בהם מדובר ביצירת אמנות לצורך ההסדר למקרים אחרים אינה חדה. כך, למשל, סביר להניח שהקיר של דני קרוון במליאת הכנסת³ הינו בבחינת יצירת אמנות אליה מכוונים הסדרים של "אחוז למען האמנות", אולם קשה יותר לקבוע מה מעמדו של קיר מסוג קיר השיש השקוף המצוי במשרד החוץ. **באופן דומה, ייתכנו מקרים בהם ייטען כי ארכיטקטורת הפרויקט, כשלעצמה, היא יצירת אמנות. כדי לנסות ולהתמודד עם חלק מבעיות אלו, ניתן לאתר הסדרים בעולם בהם נקבע שיצירה של ארכיטקט המבנה או צוות משרדו לא תחשב כיצירת אמנות לצורך ההסדר.**

ייתכנו מקרים בהם ייטען כי

ארכיטקטורת הפרויקט,

כשלעצמה, היא יצירת אמנות.

כדי לנסות ולהתמודד עם חלק

מבעיות אלו, ניתן לאתר

הסדרים בעולם בהם נקבע

שיצירה של ארכיטקט המבנה

או צוות משרדו לא תחשב

כיצירת אמנות לצורך ההסדר.

במרבית ההסדרים שנסקרו

על־ידינו הטיפול בהסדרים

מצוי בידי רשות מיוחדת

המוקמת לנושא או על־ידי

אגפי התרבות הממשלתיים

או המקומיים.

ג. **יצירה זמנית** — בדרך כלל נהוג לזהות הסדרים של "אחוז למען האמנות" עם הצבת קבע של פרטי אמנות במיתחם הנבנה. עם־זאת, קיימים מודלים בעולם המכירים גם בהצבה של פרטי אמנות באופן זמני, למשל תערוכות זמניות. **כדי למנוע מצב בו יעקף ההסדר על־ידי יצירות המוצגות לעיתים רחוקות ולרגע, נהוג לכלול דרישה להצבת היצירה לתקופת מינימום (בד"כ שבועיים) וכן יש לקבוע שיעור מינימום מכלל ימות השנה שבהן תהא האמנות מוצגת.**

תמונת אדם המעביר את זמנו במסגרת של ארגון, המכונה "אמנות ארגון"

7. **שווי היצירה**

תוכניות "אחוז למען האמנות", כשמן כן הן, קובעות לרוב כי שווי חפצי האמנות צריך לעמוד לפחות על 1% מעלות הפרויקט. במקרים אחדים, בדרך כלל בבתי ספר, השיעור הנדרש נמוך מ־1% ובכל מקרה לא מצאנו תכנית כלשהי הדורשת הקצאה של מעל ל־2%. כן יש להביא בחשבון האם יש לקבוע בהסדר רף עליון ורף תחתון בסכום נקוב (נומינלי), כפי שקיים בחלק מההסדרים בעולם.

תמונת אדם המעביר את זמנו במסגרת של ארגון, המכונה "אמנות ארגון"

8. **גוף ביצוע ואכיפה**

כפי שראינו, הסדרי "אחוז למען האמנות" מחייבים, בין השאר, הערכות שווי של פרויקטים ומערכי בחירת אמנים ויצירות. בשל כך, חקיקה הקובעת הסדרי "אחוז למען האמנות" **צריכה לקבוע את הגורמים המוסמכים להעריך את שווי הפרויקט ויצירות האמנות, ו/או לקבוע הנחיות מדיניות לגופי השטח העוסקים בנושא. בנוסף, יש לקבוע מי יהיה הגורם הממונה על אכיפת החוק. במרבית ההסדרים שנסקרו על־ידינו הטיפול בהסדרים מצוי בידי רשות מיוחדת המוקמת לנושא או על־ידי אגפי התרבות הממשלתיים או המקומיים.**

תמונת אדם המעביר את זמנו במסגרת של ארגון, המכונה "אמנות ארגון"

9. **שונות**

א. **קניין** — בחלק ניכר מהסדרי "אחוז למען האמנות" הקבועים בחקיקה נקבע שפרטי האמנות שנרכשו במסגרת התכנית הפכו לקניין של המדינה / הגוף המפעיל את ההסדר ולא של הבעלים של המתחם בו הוצבו פרטי האמנות.

ב. **עלויות שוטפות** — יש לקבוע האם עלויות תחזוקה, שיפוץ, ביטוח וכו' יחולו על מי שהיצירה מוצבת אצלו או על ידי הגורם האחראי על ההסדר. מובן כי להחלטה בעניין זכות הקניין על היצירה (לעיל) יש השפעה ישירה על חלוקת עלויות זו.

ג. **חוקתיות** — הסדרי "אחוז למען האמנות", במיוחד אלו שחלים גם על פרויקטים שאינם ממומנים מכספי ציבור, פוגעים בקניין ועל־כן חייבים לעמוד בתנאי פסקת ההגבלה שבחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. לעניין תנאים אלו ולבדיקת חוקתיותה של הצעת חוק בנושא יש לפנות ללשכה המשפטית בכנסת.

^[3] בהנחה שהאפשרות של הציבור לראותו מהיציע במליאת הכנסת עומדת בקריטריונים של "גישה לציבור".

מדוע אין אמנות ציבורית חדשה בתל אביב-יפו?

על עתירת ארגון הקבלנים

מקורות עיקריים:

King County Administrative Policies and Procedures: Calculation of 1% for Art Budget on Capital Projects, www.metrokc.gov, 12.5.04

Colorado Revised Statutes, Title 24 Government – State Allocation for Art, Article 80.5 (C.R.S 24-80.5-102), www.lexis.com, 9.5.04

Colorado Revised Statutes, Title 24 Government – State Allocation for Art, Article 80.5 (C.R.S 24-80.5-101), www.lexis.com, 9.5.04

Art In Public Places Programs, www.artslynx.org, 12.5.04

Government of Western Australia, Department of Culture and the Arts, Review of Percent for Art Schem, www.cultureandarts.wa.gov.au, 6.5.04

A Review of the Percent for Art schem, Background Paper, Government of Western Australia, Department of Culture and the Arts, August 2002

Art in Public Places Legislation, New Mexico Governor Office, Chapter 13 Article 4A – Art in Public places

State of Colorado, Chapter IX, Projects for Works of Art, October 1998

Volusia County’s Art in Public Places Ordinance, www.celebratingculture.com, 12.5.04

City of Palo Alto, Art in Public Places Municipal Ordinance 2.18 and 2.26, www.city.palo-alto.ca.us

A Percent for the Art Schem in the City of Sheffield, By David Alston, 20.6.1986, <http://public-art.shu.ac.u>, 29.4.04

Connecticut Commission on Arts, Tourism, Culture, History and Film, Art in Public Spaces, www.ctarts.org, 29.4.04

Alaska Statutes, Title 35 Chapter 27 – Art in Public Buildings and Facilities, Alaska Legal Resource Center, www.touchngo.com, 12.5.04

בשנת 1991 נעשה בישראל ניסיון ראשון להחיל את תכנית “אחוז למען אחד האמנות” על הבנייה הציבורית בעיר תל אביב (וכן על “מבני מגורים גדולים”). באותו חודש התווסף לקובץ ההנחיות מטעם ועדת התכנון והבניה של עיריית תל אביב-יפו סעיף הקובע כי “בפרויקטים בעלי אופי ציבורי או במבני מגורים גדולים יש לשלב אלמנטים אומנותיים (פסל, תבליט וכו’) בערך של כ- 1% מעלות הבניה.”

לאחר צאת ההנחייה הנ”ל, עתרו ארגון הקבלנים והבונים בישראל לצד חברות בניה פרטיות וציבוריות שונות כנגד התכנית, בטענה כי “ההנחייה אינה חוקית ואינה סבירה.”

על אף שפסק לבטל את ההנחיה, עודד השופט עמית את העירייה לקדם תכנית זו בעתיד באמצעות חקיקה מתאימה.

“לא נעלמו מעיני כוונותיהם הטובות של הנתבעות,” כתב השופט עמית בדברי הסיכום, “במטרה שהציבו לעצמן להעניק יופי ואומנות לקוביות הבטון ההולכות ומתרבות בעיר תל אביב-יפו במרובעות אפרורית, שהעיניים פוסחות עליהן מבלי להניד עפעף.”

איגוד האמנים הפלסטיים מצטרף לקריאתו של השופט עמית וקורא לחקיקה מתאימה בכנסת, חקיקה שתסדיר את תחום הענקת היופי והאמנות לקוביות הבטון ההולכות ונבנות בערים ברחבי ארצנו, ואת מעורבותם של אמנים ואוצרים מקצועיים בו.

אנו מביאים בפניכם את תקציר פסק הדין.

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

העובדות

ביוני 1991 הוסף לקובץ ההנחיות מטעם ועדת התכנון והבניה של עיריית תל אביב-יפו סעיף שלשונו כדלקמן:

”בפרויקטים בעלי אופי ציבורי (משרדים, מוסדות וכד') או במבני מגורים גדולים, יש לשלב בתחום הפיתוח, כחלק מפיתוח השטח, אלמנטים אומנותיים (פסל, תבליט, וכו'). בערך של כ-1% מעלות הבניה. יש לקבל הנחיה ואישור של ועדת הפיסול והאנדרטאות של עיריית תל אביב, באמצעות אדריכל מינהל ההנדסה לאלמנטים המוצעים ולאופן שילובם בפיתוח".

מאז צאת ההנחייה הנ"ל, פנו העותרים — ארגון הקבלנים והבונים בישראל לצד קבלנים וחברות פרטיות נוספות — אל המשיבות, הן ישירות והן באמצעות באי־כוחן, וביקשו מהן להצביע על הבסיס המשפטי לדרישתן לשילוב אלמנט אומנותי בפרוייקטים בעלי אופי ציבורי או במבני מגורים גדולים. הם נענו, לטענתם, בצורה לאקונית, שהדרישה חוקית בהסתמך על ההנחייה.

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

טענת ארגון הקבלנים

והבונים בישראל הייתה

שהתניית מתן היתרי בנייה

בשילוב אלמנטיים אמנותיים

בערך של 1% מעלות הבנייה

אינה חוקית ואינה סבירה.

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

הכרעתו של השופט עמית

בעתירה נפתחה בקביעתו של

פרופ' י. זמיר: "אין סמכות

לשום רשות מינהלית אלא

אותה סמכות שהוענקה לה

לפי חוק.

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

מדוע אין אמנות ציבורית חדשה בתל אביב-יפו

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

חוקת ישראל

מטרות תכנית מתאר מקומית, עפ"י סעיף 61 לחוק התכנון והבניה, הן (1) פיקוח על פיתוח הקרקע במרחב התכנון המקומי, (2) הבטחת תנאים נאותים מבחינת הבריאות, התברואה, הניקיון, הבטיחות, התחבורה והנוחות ומניעת מפגעים, (3) שמירה על כל דבר שיש לו חשיבות היסטורית, ארכיאולוגית וכיוצא באלה, (4) שמירה על מקומות חשובים מבחינת הטבע או היופי.

אלה הם למעשה "מקורות הסמכות" של ועדה מקומית בכל הנוגע למתן היתרי בניה או שימוש בקרקע, כשבנוסף ל"מקורות" אלה, מקורות נוספים יכולים להיות תקנות שהותקנו ע"י השר הממונה (הוא שר הפנים).

המשיבות — עיריית תל אביב-יפו והועדה המקומית לתכנון ולבניה בתל אביב — לא טוענות אחרת, שאין באמור לעיל דבר לגבי "אלמנט אומנותי".

המשיבות סומכות על תקנה 16 (א) (בחוק התכנון והבניה). אולם, ציין השופט עמית, פרשנותן של המשיבות איננה מקובלת עליו כלל.

מטרת תקנות הרישוי ותכליתן היא להסדיר מבחינה הנדסית־מקצועית, ומבחינת האגרות, קבלת היתר בניה. אך אין בכך לבין "אלמנט אומנותי" ולא כלום.

אף עיון מדוקדק בחוק התכנון והבניה כולו (ובתקנות אחרות שהותקנו על פיו, לרבות סעיפי ההסמכה של שר הפנים באשר להתקנת תקנות) מוכיח על פניו ש"אלמנט אומנותי" בבנינים, להבדיל מהתאמה ארכיטקטונית עם הסביבה והנוף, ולהבדיל מאסתטיות, לא נזכר בשום מקום, ובכל דרך שהיא.

ומשאין "הסמכה נאצלת" כזו של הועדה המקומית לגבי חיוב ב"אלמנט אומנותי", אין מקום בדרך של "הנחייה", או בדרך של פרשנות, למלא את החסר הזה של המחוקק או מחוקק־המשנה.

זאת ועוד. כל רשות, לרבות רשות מקומית או ועדה מקומית לתכנון לבניה, אינה רשאית לפגוע בזכות הפרט או בקניינו ללא הסמכה ברורה וחד־משמעית בחוק. מסקנה זו מתח־זקת נוכח המשמעות הנכבדה והכבדה מבחינה כספית של ערך האלמנט האומנותי (השופט עמית מנה פסלים שהוצבו בעלות של למעלה מ־100 אלף דולר).

"סבורני,״ הכריע השופט עמית, ״שלא יעלה על הדעת, שחיוב פיסיקלי כזה של אזרח, ואין נפקא מינא כאשר מדובר בחברה קבלנית, ייעשה בדרך של 'הנחייה' מבלי שהוא מעוגן באופן מפורש וברור בחוק.

לחוסר העיגון של היטל חובה בחוק או בתקנות בצורה מפורטת ובהירה, יש אספקט נוסף לגבי סדרי ממשל תקין, משום שחוסר דרך וקריטריונים לקביעת ערכו של 'האלמנט האומנותי' כמו במקרה זה, לרבות חוסר זכות ערר על קביעה כזו, — הם מקור 'להתרצות' לא מוצדקת בפני אנשי הרשות; לחוסר מראית פני הצדק; לחוסר שיויוניות; לטעויות; לשרירות; למחלוקות, ואיננו רוצה לומר גם מקור לשחיתויות.

חוסר העיגון האמור, מותיר בידי אנשי הרשות את המילה האחרונה גם בעניני אומנות, וכופה את דעתם על התקנת אלמנט אומנותי בקנין פרטי של תושבים מבלי שלאלה יש זכות התערבות בכך.

המסקנה העולה מכל האמור לעיל היא, שהחיוב האמור בהנחייה הנ"ל בטל מעיקרו."

בסיום פסק־הדין מציין השופט עמית כי לא נעלמו מעיניו "כוונותיהן הטובות של הנתבעות במטרה שהציבו לעצמן להעניק יופי ואומנות לקוביות הבטון ההולכות ומתרבות בעיר תל אביב, במרובעות אפרורית, שהעיניים פוסחות עליהן מבלי להניד עפעף. כמי שנולד וגדל בעיר הזאת, וגם מתוך השוואה אובייקטיבית לערים אחרות ברחבי העולם, קשה שלא להתרשם מחוסר 'האלמנטים האומנותיים' בעיר," הוא כותב. "אך כבית־משפט האמון על שמירת החוק והמשפט, אין הוא יכול לתת הכשר לדבר שהוא בלתי חוקי בעליל, גם אם הוא נוגע ל'אלמנט אומנותי'. משום כך, אם רצונן של המשיבות בהצבת אלמנטים אומנותיים בעיר על חשבונם של קבלנים שבונים פרויקטים רציניים, עליהן לעגן חיוב זה כדין, וכל עוד הדבר לא נעשה, החיוב האמור בטל מעיקרו.

